จิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ

นายสมศักดิ์ แตงพันธ์

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านช่างศิลปกรรม

กรมศิลปากรมีหน้าที่อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งทำลำพังคนเดียวไม่ได้ ต้องร่วมมือกันหลายฝ่าย เพราะศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นของเก่ามีอายุมาก กรมศิลปากรและพิพิธภัณฑ์ต้องใช้ทั้งบุคลากร เทคนิค และการอนุรักษ์ ต้องรู้ว่าศิลปกรรมในอดีตมีคุณค่ามากมาย เช่น ความงาม ที่ทุกคน ทุกชาติทั่วโลกทราบว่าฝีมือช่างไทยมีความงดงาม มีความสำคัญ เช่น เรื่องราวแต่ละยุคมีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทวารดี ศรีวิชัย สุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ คือวิวัฒนาการสืบทอดความเป็นไทยของเรา จิตรกรรมที่มีอยู่มีมากมาย คงเรียนว่าชื่นชมว่ามีส่วนร่วมให้บรรลุเป้าหมาย กรมศิลปากรและกระทรวงวัฒนธรรมได้งบประมาณเกือบท้าย ๆ เขาให้ความสำคัญน้อย จริง ๆ น่าจะเป็นเกรด A เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่เรามีชีวิตยืนอยู่เป็นเรื่องวัฒนธรรม เรียกว่าทั่วทั้งประเทศมันเกี่ยวข้อง คงจะพูดในลักษณะศิลปวัฒนธรรม เราคงจะทำคนเดียวไม่ได้ ต้องมีการส่งมอบ เช่น ผมอยู่ตามวัด ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน หากไม่มีการจดทะเบียนโบราณสถานควบคุมคงจะมีการบุกรุกทำลาย ถือสิทธิ์ ทำให้เสียหาย คงจะมีการใช้กฎหมายบ้าง แต่ไม่ใช่อย่างเดียว ต้องมีส่วนร่วม ต้องร่วมมือกัน ศิลปกรรมไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง ไม่ใช่ของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง เป็นของทุกคน มีคุณค่า ผมเป็นคนอยุธยา พยายามมองหาเพื่อนร่วมรุ่น ค่อนข้างยาก ถามหาก็ว่า *“ไปแล้ว”* ผมเรียนเบื้องแรกที่ “ร.ร.สุนทรวิทยา” พอชั้น ม.ปลาย ต่อที่ ร.ร.บวรนิเวศ ที่บางลำพู และมาเรียน ร.ร.ช่างศิลป์ สอบติดคณะจิตรกรรม ม.ศิลปากร เรียนด้านวาดภาพ จิตรกรรมไทยและจิตรกรรมสากล มีพื้นฐานตรงนี้ แปลกที่ช่วงปิดเทอม ฐานะเด็กต่างจังหวัด เรียนกรุงเทพต้องใช้ค่าใช้จ่าย อาสาไปเป็นลูกจ้างกรมศิลปากร เจอพี่ที่เป็นช่างอนุรักษ์ กลุ่มงานอนุรักษ์ ได้ใกล้ชิดและค่าจ้างรายวัน ได้ซ่อมจิตรกรรม ทำจิตรกรรมฝาผนังสวยมาก ได้สัมผัสงานจริง เป็นความภูมิใจที่ได้ทำงานและได้เงิน พออยู่กรมศิลปากร วิชาอนุรักษ์มาทีหลัง จะสอนในเรื่องการซึมซับเรียนรู้คนต่อคน ค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป เพราะจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยเทคนิคโบราณ ถ้าเราไม่รู้จักวิธีการไม่รู้จักเทคนิคช่างอาจทำความเสียหายได้ พระหลายองค์บอกว่า *“อาตมาอยากทำให้ภาพมันเต็ม สมบูรณ์ ดีงาม”* แต่ปรากฏว่าทางเราถือว่าเป็นเรื่องรักษาความงาม รักษาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ไปต่อเติม เพิ่มแต่งขึ้นมากกว่าเดิม ก็คงเป็นเรื่องการทำลาย ถือว่ามากไป มันไม่ใช่ของแท้ดั้งเดิม ปัจจุบันวัดหลายวัดที่เป็นวัดร้าง เช่น วัดราชบูรณะ เราจะมีภูมิปัญญาเรื่องการอนุรักษ์อย่างไร? แต่ถ้าเป็นวัดที่มีการใช้สอยอยู่ มีพระสงฆ์อยู่ มี เจ้าอาวาส เช่น วัดใหญ่ชัยมงคล วัดสุวรรณดาราราม วัดโพธิ์ชัยมงคล วัดมัชฌิมาวาส ที่สงขลา มองว่าถ้าวัดพวกนี้มีจิตรกรรมก็อยากคงไว้ให้สมบูรณ์ อยากจะให้เหมือนเดิม ความชำรุดหรือความ

เสียหาย คือว่าจิตรกรรมฝาผนังก็เป็นชีวิต ๆ หนึ่ง มีการเกิด แก่ มีการชำรุด มีการเสียหาย มีการเสื่อมสลายและจากไปในที่สุด

ปัจจุบันนี้เหมือน *"หมอ"* มาชะลอความแก่และเสื่อมสลายไป มีวิธีการ ฉะนั้นในเรื่องการอนุรักษ์คงจะต้องพึ่งนักศิลปะ นักวิทยาศาสตร์ นักโบราณคดี ซึ่งหลาย ๆ นักจะเข้ามาร่วมมือกันดำรงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกของชาติไว้ทุก ๆ ชิ้น ทุก ๆ อัน บุคลากรทุกด้านควรร่วมมือกัน

จริง ๆ แล้วใน จ.พระนครศรีอยุธยา จิตรกรรมฝาผนังมีประมาณ ๓๐ แห่ง เท่าที่ได้สำรวจแล้วมีทั้งวัดร้างและวัดไม่ร้าง วัดร้างจะมีวัดราชบูรณะ วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดไชยวัฒนาราม เป็นของกรมศิลปากรที่รับผิดชอบ แต่วัดที่ใช้สอยอยู่ เช่น วัดสุวรรณดาราราม วัดเสนาสนาราม วัดช้างใหญ่ วัดบ้านสร้าง วัดใหม่ประชุมพล ทุก ๆ วัดมีจิตรกรรมฝาผนัง มีคุณค่า เป็นหน้าที่กรมศิลปากรที่จะเข้าไปอนุรักษ์ ซึ่งการอนุรักษ์ต้องใช้งบประมาณต้องค้นคว้า สำรวจว่าจิตรกรรมเหล่านั้น มีคุณค่าด้านไหน? ทำไมถึงมีคุณค่า? และต้องรักษายังไง? มีขั้นตอนการรักษาอย่างไร? ที่วัดราชบูรณะเป็นความภูมิใจที่จิตรกรรมฝาผนังใน หลาย ๆ ที่จะมีจิตรกรรมอยู่ ๒ อย่างคือ จิตรกรรมที่เคลื่อนที่ได้ กับจิตรกรรมที่เคลื่อนที่ไม่ได้ *"จิตรกรรมที่เคลื่อนที่ไม่ได้"* คือจิตรกรรมที่เขียนบนผนัง อาคาร สิ่งก่อสร้าง บานประตู หน้าต่าง โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เคลื่อนที่ไม่ได้เพราะอยู่กับอาคาร และอาคารติดอยู่กับพื้นดิน *"จิตรกรรมที่เคลื่อนที่ได้"* คือจิตรกรรมที่เป็นภาพพระบฏ สมุดข่อย ตู้พระธรรม ซึ่งปัญหาจิตรกรรมที่เคลื่อนที่ไม่ได้ในอดีตมีทั้งไม้ ปูน ตามอาคารที่เป็นปูนที่เห็นจะก่ออิฐจากพื้นล่างแล้วถือปูน *"ก่ออิฐ"* คือก่อเป็นแผ่นขึ้นมาแล้ว *"ถือปูน"* ซึ่งไม่ได้เหมือนในปัจจุบัน เป็นปูนน้ำอ้อย เป็นอีกแบบหนึ่ง สูตรคงไม่ยากค้นคว้ามาได้ มันขาดตอนเหมือนกัน ช่วงหนึ่งจะใช้ซีเมนต์ เกิดมาก็เป็นซีเมนต์ ภายหลังต่อมานักอนุรักษ์เปลี่ยนไปแล้ว เพราะซีเมนต์มีความเค็ม มีตัวทำลาย มีตัวทำให้แข็งเกินไป เขาจะใช้ปูนมาร์ล และได้ไปสืบค้นที่เพชรบุรี เพราะที่อยุธยาจะแตกไปแล้ว ล่มสลายไปแล้ว แล้วก็ไปที่กรุงเทพซึ่งระยะหลังการพัฒนามันเยอะ ลืมเทคนิคโบราณไปแล้ว ไปได้เทคนิคที่เพชรบุรีว่าปูนน้ำอ้อย เวลาก่ออิฐถือปูนเขาใช้ปูนขาวหมัก ปูนขาวหมักได้จากหิน หินปูนเอาไปเผา ๙๐๐°C จนสุก เอามาหมัก โบราณบอกว่าหมักให้จืด มีการกักเก็บน้ำ ปูนเหล่านี้เมื่อจืดแล้วประมาณ ๓ เดือนอย่างน้อย หรือยิ่งนานยิ่งดี คือมีการอย่าให้น้ำแห้งตลอดไป *ส่วนผสม* จะมีการใช้ปูนขาวหมัก ๗ ส่วน ปูนน้ำอ้อย คือใช้น้ำตาลอ้อยเคี่ยว ½ ส่วน กาวหนังสัตว์ ½ ส่วน สองอย่างรวมกันเท่ากับ ๑ ส่วน รวมกับปูนขาวหมัก ๗ ส่วน ผสมทราย ๑๔ ส่วน (๒ เท่าของ ๗) คลุกกันแล้วเอาไปฉาบได้ เอาไปก่อได้ ทรายในสมัยโบราณเวลาใช้ทำงานเขาจะเอามาก่อหรือทำพื้นจะใช้ทรายหยาบ แต่ถ้าเป็นภายนอกแล้วจะต้องละเอียดขึ้นมา *"ทรายฉาบ"* คือ ละเอียดขึ้น ถ้าละเอียดสุดจะใช้ดินสอพองเวลาเขียนรูปจะไม่สะดุดเป็นเม็ดทราย เป็นเทคนิคช่าง เขาก็ใช้พวกปูนเหล่านี้เป็นปูนโบราณ ฉะนั้นปูนโบราณดียังไง? มันกลมกลืนกับของเดิม พอใช้กับของเดิม มันก็จะเรียก *"ปูนที่หายใจได้"* เหมือนกับว่าเราหายใจน้ำมันสามารถเข้าและออกได้ ระเหยได้ ถ้าเราไปใช้ซีเมนต์จะทำให้เห็นความแตกต่างไม่กลมกลืน ในยุโรป

เช่นที่ อิตาลีที่ผมไปมา ไปดูเรื่องอนุรักษ์ ซ่อมแซม ผมมีโอกาสไปเรียนสถาบันอีเกิ้ล ที่ประเทศอิตาลีประมาณ ๔ ปี มีการทดสอบทดลองงานแบบของเขา คล้าย ๆ กับของเราในเรื่องปัญหาความชื้น ซึ่งความชื้นเกิดจากอะไร? มีวิธีแก้ยังไง? ทำอย่างไรที่จะดำรงตัวอาคารให้อยู่ได้ เราก็นำมาประยุกต์กับจิตรกรรมของเรา ซึ่งของเราค่อนข้างละเอียด ฉะนั้นเวลาไปที่นู่นแล้วเขาบอกว่า คนซ่อมต้องเข้าใจว่าเทคนิคโบราณเขาทำอย่างไร การซ่อมต้องให้กลมกลืน เพราะหากเราได้วัสดุเดิม ๆ บรรยากาศเหมือนเดิมมากที่สุดเท่าที่จะได้มากได้ นี่คือการอนุรักษ์ที่สมบูรณ์แบบ จะเห็นว่าเทคนิคช่างไทยกับช่างยุโรปไม่เหมือนกัน บางอย่างก็เหมือนบางอย่างก็ไม่เหมือน “Tisco” คือ เทคนิคสีปูนเปียก เวลาเขียนจะใช้ปูนฉาบผนัง ผนังจะไม่แห้ง กำลังหมาด ๆ จะมีการ soft ป้ายสีลงไป สีจะซึมลงในเนื้อใน กินไปในเนื้อในด้วย ฉะนั้นไมเคิล แองเจโล ผมได้สัมผัสงาน จะมีตัวกั้นตรงขอบไว้ มันจะเขียนแค่นี้ ต้อง control ให้ดี เขาจะเขียนขณะที่เปียกอยู่ ไม่ใช่เปียกจนแฉะ กำลังหมาด ๆ เขาจะป้ายสีลงสีก็จะซึมเข้าไปดี มันจะดีตรงที่เวลาชำรุด เนื้อในจะเป็นสีอยู่ เป็นชั้น ๆ หนาอยู่ ทำให้ไม่ค่อยชำรุดมาก ไม่เหมือนของเราเทคนิคค่อนข้างละเอียด มีการใช้ฉาบปูน การทารองพื้น คือจะมีการใช้ดินสอพอง มีการใช้กาวมะขาม เม็ดมะขามจะเอามาเป็นกาว เม็ดมะขามจะเป็นสีดำ ๆ เวลานำไปคั่ว แช่น้ำจะมีเม็ดขาวอยู่ข้างใน เม็ดขาวเราเอามาตุ๋นใส่น้ำอีกทีหนึ่ง กาวจะออกมา เป็นแป้งเปียกเลย ตรงที่เป็นแป้งเปียกแหละที่เราเอามาผสมกับดินสอพองและเอามาป้ายผิวนอกสุดเลย มันก็จะเรียบเป็นผิวที่ไม่มีเม็ดทราย เป็นผิวดินสอพองที่เรียบ พอเรียบเวลาที่เราแตะพู่กัน ใช้สี เพราะภาพไทยความงามอยู่ที่เส้น อยู่ที่ช่องไฟ เรื่องของเส้นแล้วสำคัญ คือ ภาพของยุโรปค่อนข้างจะเป็นภาพเหมือน ของเราจะกว้าง ยาว ไม่มีลึก ของฝรั่งจะมีความลึก เวลาเขาทำจะอยู่ที่ตรงเขียนสี แต่ของเราความงามอยู่ที่เส้น ผนังต้องละเอียด ต้องเรียบมาก ๆ จะเป็นเรื่องเทคนิคตรงนั้น คนถามเหมือนกันว่า อ.เคยบอกว่าเป็นเทคนิค Tisco แต่ว่าเอาจริง ๆ แล้วผู้เชี่ยวชาญหรือมีผู้วิเคราะห์ว่าคงไม่ใช่ Tisco เพราะหน้าเป็นสีฝุ่นเรานี่แหละ แต่ว่ากาลเวลาไม่ใช่เป็น ๑๐๐ ปีนะ ๔๐๐ – ๕๐๐ ปี ความที่ผนังเหมือนมีเกลือ มันทำให้สีกับตัวผนังติดกันเลย เวลาเอาน้ำไปโดนก็ไม่เป็นไร คล้าย ๆ เหมือนเป็นตัวเคลือบเลย ฉะนั้นเมื่อสะกิด นึกว่าเป็น Tisco แต่จริง ๆ ไม่ใช่ เป็นสีธรรมดา แต่ว่ากาลเวลามันซ่อมค่อนข้างยาก ไม่รู้ว่าจะทำยังไงดี เพราะว่ามีความชื้น

พระปรางค์ทางด้านทิศใต้ มีประตูขึ้นไป ประตูมี ๓ ทาง ปรางค์อันนี้คงจะทราบประวัติการสร้างปรางค์ มีการเขียนภาพจิตรกรรม ได้ค้นพบภายหลังจริง ๆ แล้วการสร้างไม่ได้เพื่อประดับอาคาร แต่เป็นพุทธบูชา สร้างไว้เพื่อปกปิดไม่ให้รู้ว่าเป็นกรุ ทราบภายหลังว่ามีกรุ เวลาเราขึ้นไปชั้นประตูแล้วเลยไปอีกนิดจะเป็นชั้นกรุ กรุจะเป็นสีเหลี่ยมสูงประมาณ ๑.๒๐ เมตร กว้าง ๔ เมตร ทั้ง ๔ ด้านเท่ากัน จะมีภาพจิตรกรรม กรุบนและกรุล่าง ในเรื่องของกรุล่าง การสร้างคงจะมีอายุอยู่ในประมาณ ๕๐๐ – ๖๐๐ ปี ลักษณะมันนิ่ง และเราไม่ไปยุ่ง ทีนี้เหมือนกับศิลปกรรมที่อยู่ในดิน คือคล้าย ๆ กับพวกกระดูก พวกหม้อดินในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ คืออยู่ในดินไม่เป็นไร อุณหภูมิมันจะรักษาความนิ่งไว้ แต่พอเปิดปุ๊บบางคนบอกว่าอันตราย นักวิชาการในอดีตบอกว่า โบราณเขาสร้างไว้ เขาสร้างปิดเป็นพุทธบูชา

แต่พอรุ่นหนึ่งมีการขโมยลักลอบขุดและมีการจะเอาของไปเพื่อบำรุงรักษา ปรากฏว่าขโมยลงไป แต่ว่าเขาก็มีลักษณะที่นักวิชาการบอกไม่ให้ขุด พอขุดคุณค่าจะเปลี่ยนในเรื่องของระบบความชื้นเปิดไปจะแห้งและมีปัญหา

ผอ.สุบงกช : การที่ลักลอบลงไปทีแรกเลย คือเป็นบรรดาเครื่องทองทั้งหมดไป ขณะเดียวกันช่วงนั้นเรายังไม่มีหน่วยศิลปากรในพื้นที่ และในสภาพการสำรวจเชิงวิชาการของท่านกฤษณ์ อินทโกศัย ท่านรองอธิบดีในยุคนั้น พบว่าต้องมีอะไรมากกว่านั้น ดังนั้นในแนวทางของการลงไปสำรวจ ก็ทำให้พบว่ามีกรุซ้อนกรุอยู่อีก ซึ่งเป็นที่มาของการพบกรุพระพิมพ์ ซึ่งเป็นพระพิมพ์ในรูปแบบต่าง ๆ นับแสนกว่าองค์ และพบพระพุทธรูปที่มีศิลปกรรมงดงาม ที่เราจัดแสดงในนี้อยู่อีกประมาณ ๖๐๐ กว่าองค์ ซึ่งตรงจุดนี้ก็เป็นวิเทโศบายอย่างหนึ่ง กับการที่ว่าเรารู้ว่ามีของ แต่วิธีการที่เราจะไปเอาของขึ้นมาในครั้งนั้น ซึ่งเป็นความผิดพลาดในครั้งแรกที่เราก็รู้ว่ามีของ แต่ว่าก็มีการยับยั้งกันว่า กรมศิลปากรควรจะอนุรักษ์ ไม่ควรไปขุด ทีนี้เราก็จัดเจ้าหน้าที่ดูแลก็คิดว่าเป็นระบบป้องกันที่ดีแล้ว แต่เผอิญว่าเจ้าหน้าที่ที่ดูแลก็กลายเป็นหัวหน้าแก๊งค์โจรกรรม ทำให้เครื่องราชูปโภคที่เป็นทองคำ ซึ่งไม่มีใครคิด กรมศิลปากรก็ไม่ได้คิดถึงขนาดนั้นว่าจะมีเครื่องทองมากมายมหาศาลขนาดนั้น เพราะปกติการถวายเป็นพุทธบูชาจะมีไม่มาก มีพอสังเขป แต่บังเอิญว่าในพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาที่มีการขยายความมาจากพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐและพันจันทนุมาศ (เจิม) ก็ไประบุไว้ผิดพลาดว่าเป็นการสร้างให้กับเจ้าอ้ายและเจ้ายี่พระเชษฐาทั้งสอง เพราะฉะนั้นโดยกฎมณเฑียรบาลแล้ว ระดับของลูกหลวงก็ไม่มีองค์ประกอบแห่งฐานาที่เป็นเครื่องราชูปโภคจำนวนมากมายนัก เพราะฉะนั้นกรุวัดราชบูรณะจึงรอดปลอดภัยมาจากความคลาดเคลื่อนมาแต่สมัย ร.๕ แต่พอวัดมหาธาตุถูกขุดค้นมันก็ไม่มีแหล่งที่จะหาของแล้ว เพราะขุดกันกระเจิงหมด พอมีเจ้าหน้าที่มาดำเนินการและพบว่ามีพระบรมสารีริกธาตุ พบอะไรต่าง ๆ ในชั้นกรุ ก็ยิ่งเป็นการสอดคล้องว่าตรงนี้น่าจะมี ถึงไม่มากก็ต้องมีบ้าง และบังเอิญว่าพอไปก็เจ็กพอต เราก็มองอีกว่าความที่เราต้องอนุรักษ์และฝากการดูแลเอาไว้โดยที่ไม่สามารถจะจัดการได้ มันก็คือความสูญเสีย ดังนั้นเมื่อเราสูญเสียไปครั้งหนึ่งแล้ว เราก็สูญเสียอีกไม่ได้ เราก็รู้ว่าโดยเทคนิคมันมีคูหาอยู่ภายในผนังทั้ง ๔ ด้านอยู่อีก ดังนั้นถ้าไม่คิดกลวิธีที่ทำช่องทางบันไดลงไปในอุโมงค์โดยให้เหตุผลว่าคนจะได้ลงไปดูจิตรกรรมหรืออะไรต่าง ๆ ซึ่งจิตรกรรมจะถูกกล่าวอ้าง คือลงไป พอลงไปก็ต้องทำบันไดลงไปต้องเจาะลงไปในผนัง จึงเป็นการก้าวเข้าไปสู่กรุ ซึ่งอยู่ในผนังโดยรวม มีด้วยกันทั้งหมดประมาณ ข้างบน ๓ ข้างล่างอีก รวมประมาณ ๗ กรุได้ ที่อยู่ด้านในมีพระพิมพ์ ฉะนั้นเวลาเข้าไปในช่องกรุ จึงไปกระทบจิตรกรรมฝาผนังเพราะต้องเปิดพื้นที่เข้าไป เป็นที่มาของคนโบราณบอกว่า *"ได้อย่าง เสียอย่าง"*

ผชช.สมศักดิ์ : *"ได้อย่าง เสียอย่าง"* แต่ถ้าได้มากกว่าเสีย เป็นลักษณะอย่างนั้น มีภาพจิตรกรรมคือมี ๒ กรุ กรุบนอยู่ทางหน้าต่างสูงจากพื้นดินประมาณ ๕ เมตร และห่างพื้นดินประมาณ ๒ เมตร จะเป็น ๒ กรุที่อยู่ต่างระดับกัน ที่กรุล่างการก่อเป็นแบบเทคนิคแบบขอมคือใช้ศิลาแลงเรียงไปเรื่อย ๆ เป็นลักษณะของการถ่ายน้ำหนักเป็นเทคนิคช่างโบราณที่เป็นงานลักษณะนี้ได้ จะเห็นว่ามองขึ้นไปจะเป็นลักษณะนี้

ผนังของศิลาแลงนี้จะมีการใช้ปูนโบราณคือ ปูนน้ำอ้อยฉาบผนังให้เรียบ อันนี้คือภาพปัจจุบัน ในการอนุรักษ์มีวิธีการคือทำอย่างไรไม่ให้ชำรุดมากไปกว่านี้ จะเป็นของอนุรักษ์ทำไงให้รักษาบรรยากาศนี้ไว้ ปูนที่มีอยู่ต้องใช้การผนึก การอาบในส่วนขอบที่จะชำรุด มันเผยอ ๆ ตรงขอบ สีก็ไปจับไม่ให้เผยอเหมือนกัน เพราะว่าเทคนิคในสายช่างในการที่จะสร้างเช่นเดียวกัน ซึ่งศิลาแลงเป็นศิลปกรรมอาจจะเกิดจากเขม่า เวลาเราใช้คบวันไฟจุดธูปเทียน ทำให้ศิลาแลงสีดำไปหมด

พระวิหารอยู่ด้านหน้า

ปรางค์องค์เล็กจะเป็นชั้นศิลาแลงยื่นเรียง ๆ เป็นด้านบนชั้นปลายสุด ช่วงอยุธยาหลัง ๆ ใช้อิฐเข้ามาช่วย ศิลปกรรมอันนี้จะเป็นลักษณะที่ว่าหากเรามีโอกาสได้ไปของจริง หลาย ๆ คนคงลำบาก หากมีโอกาสได้ไปจะมีกรุล่าง มี ๒ กรุ อันนี้อันล่าง อันนี้อันบน อันบนจะเป็นปิดไว้ พอกรมศิลปากรที่คุณสุบงกชเล่าว่าเปิดขึ้นมาเป็นภาพจิตรกรรมที่ผนัง ที่บอกว่าเป็นภาพ Tisco ยังไม่ทราบว่าจุดมุ่งหมายในการเขียนคืออะไร? แต่รู้ว่าเป็นภาพอะไร

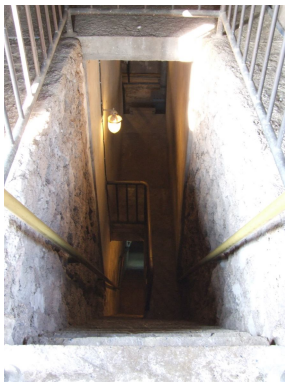

ทิศเหนือเป็นภาพวิทยาธรเหาะคล้าย ๆ สมัยสุโขทัย ทีนี้มีภาพจิตรกรรมจีน เป็นที่สงสัยเหมือนกันว่าเป็นเรื่องอะไร และจุดมุ่งหมายคืออะไร? เราใช้การที่จะวิเคราะห์ว่า เขียนเพื่ออะไร? แต่ว่าเป็นภาพจีนลายเส้น ภาพจิตรกรรม ฝาผนังอยุธยาตอนต้นนั้นจะใช้สีน้อย จะใช้พื้นขาว ๆ แบบไม่ได้ทาสีอะไรเป็นพื้นของชั้นปูนเลย เป็นพื้นฉากหลัง เส้นนี้ก็อาจจะเป็นรูปแบบจีน มีสีแดง ขาว ดำ ซึ่ง ๓ สี ก็เป็นภาพแล้ว ถ้าแตกต่างกันคือ กรุล่างจะมีสีทองด้วย ทีนี้จะเห็นว่าในสภาพเมื่อก่อนนี้ศิลาแลงที่วางทับมีปูนสอติดที่ผนังตามแนวนี้มีปูนเต็มไปหมดเลย มีขี้ดิน สารพัดที่เขลอะ ลักษณะที่เป็นผนัง และมีพวกขี้ดิน พวกปูนมันเขลอะบนนี้เลย ปรากฏว่าเราต้องใช้วิชาอนุรักษ์ ทำอย่างไรล่ะ? ให้สิ่งที่ติดอยู่ตามผิวเป็นขี้ดิน

ขี้ปูนที่มันแข็งออกมาจากจิตรกรรม ค่อนข้างยากมันมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ทำมากไปก็จะกินเนื้อ จะขาวเว่อร์ออกมา แต่หากไม่ออกก็จะมีขี้ดินติดอยู่ เลยใช้วิธีเหมือนกับคุณหมอผ่าตัด และอาจเป็นหมอฟันด้วย หมอผ่าตัดคือใช้มีดคม ๆ ที่ผ่าตัดค่อย ๆ สะกิดปูนและดินตามผิว วันหนึ่งต่อคนได้ตารางคืบถือว่าเก่ง ค่อย ๆ ทำสะกิดปูนและใช้ใบกรอฟันช่วยด้วย ค่อย ๆ ทำซึ่งค่อนข้างยาก ในวันที่เราซ่อมก็กังวลถึงช่วงที่เปิด คือช่วงที่ปิดไม่เป็นไรแต่ระยะเวลาจะกินปูนด้วยหรือเปล่า? กังวลหลาย ๆ เรื่องเลย บางทีก็ต้องเอานักอนุรักษ์ฝรั่งที่เป็นผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาช่วยดูและวิเคราะห์ว่าจะทำแค่ไหนอย่างไร เขาก็บอกว่าได้ข้อสรุปว่าบางทีศิลปกรรมเหล่านี้ไม่ค่อยเป็นไรเท่าไร ในเรื่องชั้นสีที่โดนความชื้นจะมีตัวคอยเคลือบผิวอยู่ เป็นคล้ายหินปูนเป็นตัวเคลือบอยู่ ทีนี้พอเราทำจนสะอาดเรียบร้อยขนาดนี้ถือว่าเราได้ทำหน้าที่ ซึ่งมันอาจลบเลือนหายไปก็ไว้อย่างนี้ บางคนบอกว่าน่าจะแปะสีหรือทำให้มากกว่านี้ แต่เราคำนึงว่าเรามารักษาของเดิม หากเติมนิดหน่อยก็เพี้ยนไปได้ เราจึงไม่แตะต้อง ใช้แค่น้ำยาเป็นตัวเคลือบเท่านั้นเอง เมื่อเรากรอเอาผิวปูนออกไปแล้วในระดับหนึ่งก็มีการใช้ขั้นตอนทำความสะอาดบ้านทำยังไง? ก็ต้องใช้แปรงที่ใช้ในการอนุรักษ์ ใช้แปรงขนกระต่ายเบา ๆ นิ่ม ๆ เวลาช่างทำเป็นแผง ๆ ปลายทู่ ๆ เบา ๆ ไม่แข็งมาก ค่อย ๆ ปัด มันก็จะทำวนไปมา ปัดแปรงเอาฝุ่นละอองออกแล้ว จะมีการใช้พวกซับเอาฝุ่นออก จะมีการใช้พวกกระดาษสาแปะลงไปและมีน้ำ คุณสมบัติกระดาษสาโดนน้ำจะแนบกับผนัง เราไม่ใช้กระดาษสาแผ่นใหญ่ ใช้แผ่นซักตารางฟุตเอาไปวางและใช้น้ำประคบ กระดาษสาก็จะติดกับขี้ฝุ่นอยู่ และเวลาลอกค่อย ๆ ลอก อย่าดึงแรงเพราะดึงแรงอาจจะร่วงหลุดหมดก็เป็นการลอก พอลอกฝุ่นละอองที่อยู่ในผนังมันจะติดกระดาษสาออกมา ก็ค่อย ๆ ทำ พอถูกขจัดจะสะอาดใสขึ้นมา ขั้นตอนต่อไปหลังจากผนังแห้งแล้ว จะมีการใช้กาวพาลาลอยด์ B ๗๒ เป็นกาวที่มีคุณสมบัติเรื่องของทำให้ชั้นสีและชั้นปูนติดกัน ใส ไม่เป็นสีขุ่นและเมื่อเราต้องการจะใช้กาวตัวอื่น เราสามารถล้างออกได้ หากเราใช้พวกลาเทกซ์ พวกที่เป็นกาวอีบ็อกซี่ เขาไม่ใช้กันเพราะจะทำให้ติดแน่น ถาวรและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เพราะหลักการอนุรักษ์เราต้องซ่อมแล้วนักอนุรักษ์รุ่นถัดไปต้องสามารถแก้ไขเราได้ ไม่ใช่ว่าเวลาเราซ่อมแล้วจะสมบูรณ์ในรุ่นเรา อย่าไปคิดอย่างนั้น ต้องคิดว่าเมื่อเราซ่อมอนุรักษ์แล้วรุ่นต่อไปต้องมาแก้ไขได้ อย่าให้เป็นการทำคนเดียว รุ่นถัดไปแก้ไขไม่ได้ คงไม่ใช่หลักการที่ดี ทีนี้ก็คงรักษาลักษณะอย่างนี้มีอยู่ครั้งหนึ่งเล่าไปก็ต้องโทษกรมศิลปากรด้วยกันเอง คือ มีกรุบนและกรุล่าง และเราได้ยินเสียง มีท่อระบายอากาศสามารถจะดึงอากาศเข้ามาถ่ายเทข้างบนและข้างล่าง เพราะเวลาเข้าไปไม่มีอากาศเราก็แย่ จึงมีท่อระบายอากาศ มีอยู่ช่วงหนึ่งรู้สึกโกรธมาก เพราะว่าช่างผู้รับเหมาทำพวกอาคาร พวกนี้ค่อนข้างสนุกไม่ได้พิถีพิถันปรากฏว่ามีวันหนึ่ง ตามผนังท่อระบายปรากฏมีเม็ดปูนซีเมนต์เต็มไปหมดและแห้งแล้วด้วย มันเหมือนกับผมคาดเดาว่าท่อระบายเหมือนมีปุ้งกี๋และพวกปูนเทหยอดลงในรูแล้วมันอุดตันลงไปกลางท่อและกระจายเต็มไปหมด ซึ่งบางทีการอนุรักษ์ หรือการซ่อมแซมต้องรอบคอบ ละเอียด พอมันเสียหายค่อนข้างจะแก้ไขยาก และการแก้ไขก็ใช้เวลานาน โอกาสเข้าไปในเนื้อหรือทำลายเนื้อก็มี ฉะนั้นสิ่งที่ดีหรือการวางแผน ที่ดี การทำงานที่ดีมันเป็นการคุ้มครองป้องกัน บางทีการเคลื่อนย้าย การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งสำคัญ จึงต้องให้ความสำคัญเพราะเราเปลี่ยนแปลงไปกระทบอะไร มันทำให้เสียหายเพิ่มขึ้น ผนัง ๔ ด้านนี้เหมือนกัน หากเราเข้าไปจะมีด้านทิศเหนือจะเป็นรูปเทวดาเหาะ และด้านทิศตะวันตกจะเป็นรูปเทวดาเหาะด้วย มีลายสมัยสุโขทัยบนภาพอยู่

บางคนก็พนมมือ บางคนถือดอกไม้โค้งไปข้างหน้าหรือโค้งไปข้าง ๆ ทั้ง ๒ ข้าง ก็เป็นลักษณะภาพเทวดา ส่วนภาพทางด้านตะวันออกและด้านใต้เป็นภาพเขียนแบบจีน แต่งตัวแบบจีน มีภาษาจีนด้วย

ผอ.สุบงกช : อ.ผู้เชี่ยวชาญภาษาจีนได้ลงไป และในช่วงเมื่อปีที่แล้วนี้เองที่ว่าภาษาจีนที่เหลืออยู่ก็ได้มีการอ่านแล้ว เพียงแต่ว่ายังไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ ซึ่งตรงจุดนี้ก็อยากจะขอเสริมว่า กรุวัดราชบูรณะในเอกสารที่มีการพูดกันถึงเรื่องการค้นพบพระพิมพ์และพระพุทธรูปในกรุวัดราชบูรณะก็มีการพูดกันถึงเรื่องว่า ข้อมูลและหลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้การวิเคราะห์ที่ว่าด้วยอายุสมัยของประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนจากข้อมูลนี้ มีการค้นพบซึ่งแต่เดิมเราคิดกันว่า ได้กำหนดกันว่าศิลปะสุโขทัยที่เข้ามายังอยุธยาไม่น่าจะเก่าเกินสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่ว่าเมื่อมีการค้นพบกรุวัดราชบูรณะและหลักฐาน ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมหรือประติมากรรมที่อยู่ในกรุนี้ก็ทำให้เราย่นระยะเวลาขึ้นมาอีก ๕๐ ปี ก็ทำให้เราได้รู้ว่าอย่างช้าที่สุดรัชสมัยของเจ้าสามพระยาก็คือ ปีแห่งการก่อสร้าง ๑๙๖๗ ที่มีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยเข้ามาผสมผสานกับอยุธยาและในขณะเดียวกันอิทธิพลของอยุธยาก็ไปผสมผสานกับศิลปะสุโขทัย เพราะว่าพระราชบิดาของเจ้าสามพระยาคือ *"สมเด็จพระนครินทราธิราช"* หรือ *"เจ้านครอินทร์"* พระองค์ท่านได้พระมเหสีในสายของราชวงศ์สุโขทัย ซึ่งเป็นพระราชมารดาของเจ้าสามพระยา ดังนั้นอิทธิพลในรูปแบบของศิลปกรรมสุโขทัยแท้ ๆ จึงได้มาปรากฏอยู่ในกรุวัดราชบูรณะ ซึ่งก็เป็นไปได้คือ เมื่อเจ้าสามพระยา พระองค์ท่านเติบโตจากสุโขทัยในสายของราชวงศ์สุโขทัย พระองค์ท่านเติบโตจากพิษณุโลก ดังนั้นความรับรู้หรือสิ่งห้อมล้อมพระองค์ท่านคือสุโขทัยแท้ ๆ และนำพาศิลปกรรมรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ลงมา ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่รูปแบบของจิตรกรรมที่ผู้เชี่ยวชาญได้มีการวิเคราะห์ให้เห็นว่ามีลักษณะที่เป็นสุโขทัย ก็เพราะพระองค์ท่านมาจากสุโขทัย มาจากสายราชวงศ์สุโขทัย แต่ในขณะเดียวกันพระองค์ท่านก็เอารูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เป็นทรงระฆัง อย่างเมื่อกี้ภาพชัดเจนมากจากพระปรางค์กับตัวของเจดีย์ทรงระฆัง เพราะว่าในยุคก่อนหน้านี้ ถ้าไม่ได้เป็นเจ้าสามพระยาขึ้นครองราชย์เชื่อว่าตัวสถาปัตยกรรมหลักก็น่าจะต้องเป็นพระปรางค์ต่อเนื่อง แต่ว่าเราก็พบเจดีย์ทองคำอยู่ในกรุชั้นล่างสุด และขณะเดียวกันสมเด็จพระนครินทราธิราชก็เป็นกษัตริย์ของอยุธยาที่เคยเสด็จไปเมืองจีน ตั้งแต่ครั้งยังอยู่ที่สุพรรณภูมิ และก็มีอยู่ในบันทึกของพงศาวดารจีน ซึ่งบันทึกไว้ว่ากษัตริย์จากเสียม นั่นก็คือสุพรรณภูมิ ได้เดินทางไป และได้เป็นที่ยอมรับของทางราชสำนักจีน ซึ่งในครั้งนั้นราชสำนักจีนยังอยู่ที่นานกิง ยังไม่ได้มีการโยกย้ายพระราชวังไปที่ปักกิ่ง ก็เป็นส่วนหนึ่งของหลักฐานข้อมูล แต่เป็นที่น่าเสียดายว่านักประวัติศาสตร์ของเราลืมเลือนพระองค์ท่านไป ไปตีความว่าเจียวหลกกวนอินเป็นเจ้ารามคำแหง ดังนั้นก็เลยทำให้ผลพวงแห่งการตีความคลาดเคลื่อนทำให้สมเด็จพระนครินทราธิราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ไทยองค์เดียวที่เคยไปค้าขายถึงเมืองจีนและเอาความรู้และทักษะของการค้า การอุตสาหกรรม เรื่องของเซรามิคไม่ว่าจะเป็นสังคโลก หรือเตาแม่น้ำน้อย กลายเป็น credit ของพ่อขุนรามคำแหงไปหมด

ผชช.สมศักดิ์ : อย่างที่คุณสุบงกชว่าภาพเขียนเป็นจีนมันชัดเจน คล้องจอง

ผอ.สุบงกช : ค่ะ เพราะพระองค์ท่านสัมพันธ์กับจีนอย่างแนบแน่นเลย คือ ไม่ใช่เพียงจิตรกรรมอย่างเดียว พระพิมพ์ที่อยู่ในกรุก็ยังมีภาษาจีนว่า *"ในไต้หมิงที่นี้ ตระกูลแซ่นั้น แซ่นี้ได้สร้างถวายเป็นพุทธบูชาอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีอย่างชัดเจน"*

ผชช.สมศักดิ์ : ทีนี้เราก็จะดูอีกทีในเรื่องการดูแลรักษา เรื่องการคุ้มครองที่ดี บางทีก็ต้องให้ปลอดภัย ซึ่งภาพเมื่อกี้จะมีภาพที่โดนแสง ซึ่งจะมีผล บางทีภาพในต่างประเทศ อย่างภาพที่เขียนบนสีชอล์ก บางทีเขาไม่ให้เจอแสงเลย เขาจะปล่อยนิดเดียว บางทีก็ทำภาพจำลองเอาไว้ให้ดูของจริงเขาให้ดูเหมือนกันแต่แสงจะเบา ต้องเพ่งตาเข้าไปในห้องเพื่อไม่ให้มีปัญหา ทีนี้ของเราค่อนข้างจะต้องคำนึงขนาดไหน? ก็ต้องเล่าเหมือนกันว่าอันนี้เป็นปัญหาไหม? เมื่อก่อนนี้มีเจ้าหน้าที่คอยดูหรือคอยนั่งอยู่ตรงนั้นก็ทำให้เขากลัวในระดับหนึ่ง เราไปซ่อมก็ซ่อมยาก กว่าจะทำได้แต่ละตารางนิ้ว ตารางคืบ และพวกมือบอน มือซนมาลักษณะนี้ก็เป็นปัญหาที่แก้ยากมาก เราก็กลับมาถามพวกเราอีกว่า ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้ที่ดูแลรักษาลำพัง กรมศิลปากรไม่พอซะแล้ว จะต้องมีพวกแนวร่วม พวกที่จะดูแลเพราะสมบัติเป็นของเราทุกคน

ผอ.สุบงกช : จริง ๆ แล้ววัดราชบูรณะนักท่องเที่ยวเข้าชมน้อย และผลของการที่มีคนมือบอนไปเขียนเป็นไปได้ไหมคะว่าจะมีการปิดไม่ให้มีคนลง? เพราะว่าในอียิปต์ สุสานที่อยู่ในหุบเขากษัตริย์ เขาจะหมุนเวียนว่าทั้งปีไม่ใช่ว่าคุณไปสุสานนี้แล้วคุณจะได้ดูตลอด แต่จะมีช่วงว่าเดือนนี้จะเปิดให้ดูสุสานนี้ เดือนนี้ก็ปิดต่อไปก็คือเปิดสุสานนี้ หมุนเวียนกันไปตลอด ซึ่งจริง ๆ อยากบอกว่าราชบูรณะตอนนี้มีเฉพาะเจ้าหน้าที่จำหน่ายบัตรเท่านั้นที่เป็นลูกจ้าง และลูกจ้างชั่วคราวอีกต่างหาก และเราใช้ยามของบริษัท ซึ่งก็ไม่ได้ลงไปดูถึงขนาดนั่งเฝ้าตรงจุดนั้น

ผชช.สมศักดิ์ : น่าเป็นห่วงนะฮะ ต้องมีกล้องจับ ซ่อนกล้อง เพราะเห็นว่ามีเสาที่อยู่ตรงนั้น เอากล้องลงไป มันคุ้มไหมกับการที่ต้องมีกล้องคอยดูว่าใครทำอะไร? ผมว่ามันคุ้มนะ คุ้มกับการที่ว่าพอมันเสียไปแล้วมันก็แก้ไขไม่ได้ดังเดิมด้วย มันค่อนข้างจะเปราะบาง

ผอ.สุบงกช : คือว่าที่ลงไปคือไปสะเก็ดปูน หากว่าไปติดตั้งกล้องเข้าไปอีก จะเจอสภาพที่ไปกระแทกอะไรกับภาพจิตรกรรมหรือเปล่าในช่วงติดตั้ง?

ผชช.สมศักดิ์ : ในช่วงติดตั้งต้องให้คุณสุบงกชช่วยดูกัน ยากนะเพราะที่พูดมาทั้งหมดเราน่าจะป้องกันไว้ดีกว่ามาแก้ แม้แต่บันไดยังเหมือนเดิมหรือเปล่าไม่ทราบ? เอาบันไดไปพาดบนรูป จริง ๆ ต้องไม่ให้ไปโดนผนัง ต้องมีวิธีทำอย่างไรไม่ให้บันไดโดน คือเวลาเราเดินลงไปมันเป็นบันไดไม้รู้สึกจะพาดลงไปโดนผนัง หรือเปล่า? อันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เราก็อาจจะต้องปรับแก้ ดูแลให้ปลอดภัย อย่างน้อย ๆ อันนี้ชัดขึ้นมันเป็นภาพจีน แบกของ แบกโถน้ำเหมือนกับ...บอกไม่ได้ว่าแบกแล้วไปทำอะไร มันไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจน แต่รู้ว่าเป็นคนจีน

ผอ.สุบงกช : ชาวจีนได้มาร่วมทำบุญด้วยในการสร้าง เป็นแต่เพียงว่าภาพเหล่านี้มันสื่อความเชื่อ

ผชช.สมศักดิ์ : ถึงแม้ว่าภาพก็ไม่ได้เป็นภาพเขียนให้ใครชม พอเขียนเสร็จก็เอาศิลาแลงปิดตายไม่ให้เห็นเลย เพราะฉะนั้นจะเป็นเรื่องของการทำถวาย ไม่ได้ทำให้ใครชม เวลาช่างอนุรักษ์จริง ๆ ต้องมี ต้องติพวกกันเองคือเวลาซ่อมต้องผสมสีให้กลมกลืนพอสมควร แม้แต่ตัวขาว ๆ ที่เราเช็ดปูนไปอุด การผสมสีมันต้อง ทำให้เป็นสีกลาง ๆ คือจะไม่บอกอะไร สังเกตไหมครับเวลาเราซ่อมใหม่ ๆ ถ้ามันขาว สีไม่ใกล้เคียงกับตรงนี้ มันจะเป็นฟอร์ม เป็นรูปทรงอะไรก็ไม่รู้ มันก็จะไม่กลมกลืน เวลาซ่อมดี ๆ จะต้องทำให้เนื้อสีตรงนี้มันใกล้เคียงกับตรงนี้ ตรงที่อาจจะน้อยกว่าหรือมากกว่าก็ได้ แต่ว่าไม่จำเป็นต้องเหมือนเสียจนแยกไม่ออก ให้แยกออกด้วย เป็นลักษณะของการซ่อมภาพต้องแยกออกว่าของเก่าหรือของใหม่เปลี่ยนแปลงหรือเปล่า?

ผอ.สุบงกช : มีการคัดลอกงาน ภาพลายเส้นไว้หรือเปล่า?

ผชช.สมศักดิ์ : ในหลักการแล้วเขาลอกนะ แต่ที่ลอกเขาเอาไว้ไหนผมไม่รู้ ในหลักการแล้วเวลาจะซ่อมเขาจะต้องบันทึกหลักฐานมีหลาย ๆ อย่าง เหมือนกับการใช้เส้นหรือการใช้แผ่นใสไปลอกลายเส้นตามเส้นนั้น ๆ ของจริงก็เป็นวิธีที่เราเคยทำ และอีกวิธีหนึ่งก็คือการถ่ายภาพก่อนทำงาน หลังทำงาน มันจะเป็นภาพถ่าย เช่น อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์ ศิลปินแห่งชาติท่านก็มาลอกภาพเหล่านี้ไว้ การลอกนี้ก็เป็นลักษณะการบันทึกเป็นหลักฐานไว้ กรณีเสียหายภาพที่คัดลอกก็จะเป็นตัวแทน หรือไม่จะเป็นการเก็บข้อมูลไว้ให้นักอนุรักษ์รุ่นต่อไปได้วิเคราะห์กับปัญหาในอนาคตอาจจะเป็นลักษณะอย่างนั้น

ผอ.สุบงกช : ถ้าเทียบภาพนี้กับภาพเมื่อกี้นี้ที่ประมาณว่ามีกรอบของลองเทียบดูน่าจะมีความคล้ายคลึง

กันอยู่ เป็นรูปหน้าคนและเครื่องประดับ ก็น่าจะมีความคล้ายกันก็มีมณฑลอยู่ด้วย มีความรู้สึกว่าเหมือนกับที่ลังกา ซึ่งคิดว่าความสัมพันธ์กับลังกาก็ ok เพราะว่าภาพจิตรกรรมที่บนสมุดไทยของเรา ที่ได้เดินทางไปลังกาก็มีตั้งแต่ยุคต้นเหมือนกัน ลองดูแล้วเทียบกับภาพที่ชัด ๆ

ผชช.สมศักดิ์ : ก็สังเกตว่าการลงเส้นดำอันนี้อาจจะคมไปก็จะเอาแดงเข้ามาช่วย ทำให้ความคมเข้มขึ้นนุ่มขึ้น แต่สีดำเท่าที่ดูคือจะเป็นสีจากจีน ส่วนใหญ่สีดำจะมาจากเขม่า กระดูกสัตว์ งาช้าง เอามาเผาทำเป็นเขม่าดำ

ผอ.สุบงกช : สีดำจากเมืองจีนนี่ทนมากเลยใช่ไหม? จากข้อมูลว่าช่วงที่โปรตุเกส ฮอลันดาสั่งเครื่องถ้วยจีนมา เครื่องถ้วยจีนจะเผามาจากจีน แต่เขาเอาหมึกจีนเขียน ***"VOC"*** ทางใต้ภาชนะ แล้วมันก็ติด ขนาดว่าเป็นลักษณะของเครื่องถ้วย เป็นเซรามิคมาแล้ว เพราะฉะนั้นถึงได้อยากจะเรียนถามว่าคุณสมบัติหมึกจีนเวลาเขียนแล้วทำไมถึงติดทน มีข้อเท็จจริงยังไง?

ผชช.สมศักดิ์ : หมึกจีนนี่ก็เนื้อละเอียดและเป็นแท่ง ๆ ไม่แน่ใจว่าทำจากหินหรือเปล่า เป็นการนำเข้ามา เวลาใช้จะฝนน้ำและใช้เขียน ส่วนการสักยันต์ ใครเคยสักไหม? ใช่หมึกจีนไหม? ผมไม่แน่ใจ หมึกจีนใช่ไหมเข้าเนื้อนี่ได้เรื่องเลย

อันนี้เป็นตรงหน้าอกเป็นลายเสื้อเกราะช่วงล่างเป็นขา เป็นลายเกราะคล้าย ๆ เป็นหน้าเวลาดูงิ้วใช่ไหม? จะมีชุดแบบนี้ ชุดเกราะพวกนักรบ คล้ายเป็นลูกตาตรงนั้น จะเป็นเหมือนกษัตริย์หรือเป็นนักรบ คนสำคัญจะแต่งตัวแบบนี้ พวกนี้ก็จะถือถาดคนโท พวกนี้จะต่ำลงมา แต่เมื่อกี้เป็นนักรบ พวกนี้เป็นเหมือนภาพกาก คือภาพรองลงมา

ผอ.สุบงกช : ลักษณะหมวกของเขาน่าจะเป็นประมาณพลเรือน หรือฝ่ายบุ๋นประมาณอย่างนั้น แบบแบกอาจจะแบกพวกสรรพตำราหรือเปล่า?

ผชช.สมศักดิ์ : ไม่ใช่ฮะ เป็นคณโทน้ำ ผมดูน่าจะเป็นพวกกุ๊ก พวกทำอาหาร

ผอ.สุบงกช : เพราะว่าหมวกที่เขาใส่ลักษณะ ถ้าเป็นคนจีนน่าจะเป็นพวกหมวกสายพลเรือน ไม่ใช่กุ๊ก

ผชช.สมศักดิ์ : ก็จะเห็นข้อที่เป็นพื้นสี ภาพที่กรุล่างที่จะมีช่องรูอากาศ เวลาโจรลงมาก็กระทุ้ง ๆ ก็มีเสียงก้อง ก็รู้ว่ามีสมบัติแน่ก็เลยลักลอบขุดลงไป เวลายกหีบยกไม่ไหว บุคลากรคงไม่กี่คน ยกไม่ไหวเลยใช้วิธีเจาะตรงรู ตรงที่เป็นด้านล่าง ด้านนี้เจาะลงมาก็เจาะโดนหากเปิดมาเขาก็จะได้ทั้งหมด มองในภาพดีไม่เป็นไร คือยกไปทั้งหมด ทีนี้รูเล็ก ๆ เอาออกไปไม่ได้ก็ยุบพวกทองให้ย่อย คือป่น หักบ้าง ขยุ้ม ๆ ลอดรูออกมา ค่อนข้างเสียหาย ตรงนี้กรมศิลปากรก็ได้ทำเป็นรูระบายอากาศ ระบายลงมาแต่ในแง่ของการอนุรักษ์ค่อนข้างจะมองว่าอันตราย เพราะว่าสังเกตดูเวลามีท่อระบายน้ำใกล้ ๆ ปากทางที่เป็นรู ค่อนข้างจะชำรุดมากกว่า แต่อย่างน้อยก็ช่วยได้ในเรื่องการระบายอากาศ แต่ในเรื่องการอนุรักษ์ก็ต้องค่อย ๆ ดูแลอย่างต่อเนื่อง ภาพที่เป็นภาพตรงนี้ทุกคนคงจะเห็นว่าเพดาน เวลาเราไปวัดจะเห็นเป็นดาว สัญลักษณ์ของการทำเป็นดาว คติตรงนี้สืบเนื่องมาแต่ต้นอยุธยาจะเป็นแบบนี้ วัดต่าง ๆ ในปัจจุบันเวลาทำเป็นเพดานก็จะเป็นลักษณะดาว ทีนี้จะเห็นว่าในกรุล่างค่อนข้างให้ความสำคัญมากกว่ากรุบน

จะเห็นว่าสีดำ สีแดงเป็นสีหลัก และมีสีขาว เพิ่มอีก ๑ สี คือ *“สีทอง”* ก็ถือว่าสำคัญมากกว่า สังเกตดูก็ได้ดู เวลาเขาเขียนเป็นเส้นดำแล้ว มีสีแดงแล้ว บางภาพก็เอาทองแปะภายหลัง ความจริงต้องแปะทองก่อนแล้วค่อย มาตัดเส้นจะมีบางภาพที่ใช้เทคนิคที่อาจจะต้องสลับไป

ผอ.สุบงกช : ช่วงที่ ๒ สำหรับกรุชั้นบนผ่านไปแล้ว พูดถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมและ การดำเนินในส่วนของการจัดทำจิตรกรรมฝาผนังและสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ทีนี้ ช่วงที่๒ เราก็จะลงมาที่กรุชั้นล่าง ซึ่งถือว่าเป็นจุดสำคัญที่ท่านผู้เชี่ยวชาญก็มองเห็นความต่างของจิตรกรรมจากชั้นบน ซึ่งจะมีในส่วนของพื้นสีขาว ลายเส้นสีดำจากหมึกจีน และมีสีแดง แต่พอมากรุชั้นล่าง จะเห็นว่ามีการใช้เทคนิคปิดทองด้วย ขออนุญาตเรียนเชิญท่านผู้เชี่ยวชาญค่ะ

ผชช.สมศักดิ์ : มาต่อที่จิตรกรรมกรุชั้นล่าง ก็ค่อนข้างเป็นกรุที่สำคัญ และชัดเจนมีเรื่องราวที่เขียนในจิตรกรรม จะเห็นว่าเพดานเป็นดาว คงจะเป็นที่อยู่สูง ที่เป็นสี่เหลี่ยมที่เราเห็นอยู่นี้ เวลาเราลงบันได จะโผล่หัวขึ้นไปลอดไปโผล่หัวจะตรงกับดาว จะเป็นห้องสี่เหลี่ยมสูง ๆ สูงประมาณ ๒ เมตร และในผนังจะมีซุ้ม ๆ อยู่ ๔ ด้าน เวลามองไปจะมีซุ้มเหมือนกับไว้องค์พระ ไว้โต๊ะสัมฤทธิ์ ทั้ง ๔ ด้านเลยนะ และภาพจิตรกรรมเรื่องราวภาพดั้งเดิมสุดจะเป็นภาพอดีตพุทธะ เป็นพระคล้าย ๆ พระแผงอยู่ด้านบนสุดเลย ภาพจากผนังจะแบ่งเป็นชั้น ๆ เรื่องบนสุดจะเป็นภาพอดีตพุทธะ ๒๔ พระองค์ จากภาพอดีตพุทธะมาด้านล่างจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับชาดกในพุทธศาสนาทั้ง ๔ ด้าน ด้านบนที่เหนือซุ้มไปจะเป็นลักษณะของพระสงฆ์ยืนชุมนุมเป็นแถวเรียงเป็นตับ ลักษณะบนสุดจะเป็นภาพอดีตพุทธะ และเป็นเรื่องชาดกและพระสาวกเรียงยาวเป็นตับ ๔ ด้านเลย ช่องระหว่างนี้ข้าง ๆ ด้านในจะเป็นเกี่ยวกับชาดก พระพุทธเจ้าตอนนั้นเสวยพระชาติเป็นกา นก สุนัข พระชาติต่าง ๆ นานาจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งหมดเลย ทีนี้ลักษณะขององค์กรอบซุ้มก็จะปิดทองแปลกตรงทำเป็นทองลึกลงไปใช้ปิดทองเป็นแผ่น ๆ จำนวนของชาดกเราจะนับชาดกจำนวนที่ แปะทองเป็นชาดกเรื่องหนึ่ง เวลาเขาเขียนเราไม่รู้เรื่องหรอกว่าหมายถึงว่าทำไมเรารู้ล่ะว่าเป็นจำนวนกี่ชาดก? ก็เขาใช้สัญลักษณ์ของเรื่องนั้น ๆ เอามา เช่น บางทีเสวยชาติเป็นกา อะไรต่าง ๆ นานาในตัวเรื่องก็ต้องไปค้นอีกที ต้องไปศึกษาอีกที เขาจะไม่ดึงมาทุกบรรทัดหรอก เขาจะดูเป็นสัญลักษณ์ส่วนที่สำคัญ ๆ เอามาไว้รวมเรื่องในผนังทั้งหมดเลย ทีนี้เรามาพูดเรื่องภาพเขียนไปแล้ว สภาพอย่างนี้ในเรื่องของการดูแลรักษาเราจะทำยังไง? ตามหลักการของการอนุรักษ์แล้ว สิ่งที่เป็นปัญหาของตรงนี้ก็คือ “เรื่องความชื้น” เห็นไหมเวลาเราเข้าไปในบ้านหรือเป็นถ้ำ ความชื้นสูง การหมุนเวียนของอากาศน้อยมาก จะเป็นลักษณะอับและไม่หมุนเวียน ลักษณะของที่เรียกว่า *“condensation”* การจับตัวของหยดน้ำในอากาศ อาจจะเป็นเคยเห็นไหมแก้วน้ำของเรานี่ ถ้าเกิดอากาศที่มันเป็นข้างนอกกับข้างใน ความชื้นสัมพัทธ์มันเกิดความต่างและกลั่นตัวเป็นหยดน้ำใน

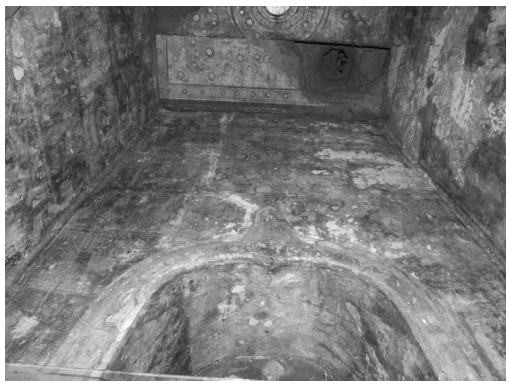

ผนัง การจับตัวที่ผนังมาก ๆ เข้าจะทำให้เป็นตัวทำลายให้จิตรกรรมชำรุดเสียหายได้ ทีนี้เรื่องความชื้นของอากาศ เรียกว่า condensation ก็เป็นปัญหาหนึ่งที่นี่ควรคำนึงถึง และปัญหาอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องความชื้นที่มาจากพื้นดิน เพราะตามปกติความชื้นที่มาจากพื้นดินจะเป็นอาคาร โบสถ์ วิหาร ที่เราเคยเห็นข้างนอก แนวระดับข้างล่างจะเป็นระดับผุ ๆ เพราะว่าเกิดจากสาเหตุความชื้นที่มาจากพื้นดินดูดซึมขึ้นมา เมื่อความชื้นดูดซึมขึ้นมาแล้ว ธรรมชาติของน้ำเมื่อโดนความร้อน แดด ก็จะระเหยไปในอากาศ เมื่อความชื้นมันขึ้นมาและระเหยมันก็เป็นปกติ แต่ถ้าความชื้นที่เป็นน้ำ มันไปละลายเกลือที่มีในดิน เกลือมันเป็นสารละลาย ซึ่งสารละลายมันมากับน้ำได้ เราจะเห็นว่าน้ำเวลาใส่เกลือลงไป เราไม่รู้ว่าเป็นเกลือ มันจะละเอียดมาก ทีนี้พอมันระเหยออกไป แต่ว่าน้ำระเหยกลายเป็นไอได้ แต่เกลือมันลอยไปกับน้ำไม่ได้ มันก็จะอยู่ที่ผิวผนัง และพอหลาย ๆ ครั้ง หลาย ๆ วันมันก็ตกผลึกเป็นเกลือชั้น ๆ หลาย ๆ แห่งจะเห็นว่าปัญหาของความชื้นค่อนข้างได้ทำลายโบราณสถานจำนวนมาก เพราะฉะนั้นสิ่งที่ดูแลหรือทำยังให้ไม่ให้ความชื้นขึ้นจากพื้นดินมันทำลาย คือในตัวอาคาร บ้านเราทำไงไม่ให้น้ำมันเยอะ? เราก็ต้องให้น้ำมันออกไปเร็ว ๆ เวลาฝนตกลงมาหลังคาสังกะสี หรือกระเบื้อง ถ้าตัวอาคารมันเป็นแอ่ง มันรับน้ำ อุ้มน้ำและจะขึ้นจากอาคารขึ้นมา วิธีที่ทำให้หนักไปเบาก็คือ ทำ area ให้มัน slope คือลาดออกไป ฝนตกลงมาแล้วให้น้ำมันออกไปมากที่สุด อย่าให้เข้ามาขังในตัวอาคาร ก็จะช่วยในเรื่องแบ่งเบาความชื้นภายในอาคารได้ระดับหนึ่ง เพราะว่าในหลักการความชื้นมันแก้ไข รักษาได้ไม่ ๑๐๐ % แต่สามารถทำหนักเป็นเบาได้ แต่ในยุโรปเขาก็มีวิธีขจัดความชื้นจากพื้นดินเหมือนกัน ในตัวอาคาร ในโบสถ์ ผมเคยไปที่เมืองออสจัส ของอิตาลีตอนเหนือ ใต้มิลาน เขาจะมีหมู่บ้านชาวนา แต่ถือว่าร่ำรวย มีโรงเก็บข้าว มีฐานะดี บ้านต่าง ๆ เหล่านี้มีอายุเป็น ๑๐๐ ปี เขาทำอาชีพต่อเนื่องและลูกหลานก็ทำอาชีพชาวนาไม่ได้ทำอาชีพอื่น ฉะนั้นเมื่อมาถึงยุคปัจจุบัน ความชื้นและตัวอาคารเขาไม่ได้เปลี่ยนแปลง รื้อออก หรือเหมือนบ้านเราที่พอรวยปั๊บก็เปลี่ยนบ้านไม้เป็นตึกหรูหราอีกแบบหนึ่งเป็นการทำลาย แต่ของอิตาลีเขาจะอนุรักษ์ คงไว้อย่างเดิมและจะมีทั้งเมือง เป็นเมืองต่ำคล้ายบ้านเรา มีความชื้น ฝนตกบ่อยคล้าย ๆ บ้านเรา ฉะนั้นความชื้นตรงนี้เขาจะแก้ไขโดยการที่มีบริษัทโคเมอร์ รับจ้างตัดผนัง ผนังที่เป็นปูนเขาจะใช้พวกหินโซ่ ตัดช่วงระหว่างอิฐและตัดทำเป็นช่อง รู ยาวประมาณ ๑ เมตร และอีก ๑ เมตรเว้นไว้และอีก ๑ เมตรถัดไป ช่องเว้นช่อง เป็นช่อง ๆ และใช้แผ่นไฟเบอร์ที่มันทานรับน้ำหนักได้วางเป็นจุด ๆ และใช้พวกแผ่นสแตนเลส หรือแผ่นไฟเบอร์ที่เป็นตัวกันน้ำวางปูตัดเป็นฉนวนกั้นพื้นไว้ และปิดรูทำเป็นรูไปป์ สำหรับปูนฉีด เมื่อมีแผ่นกั้นและปูนฉีดอีกชั้น ตัวนี้จะเป็นฉนวนไม่ให้ความชื้นผ่านขึ้นมา ที่บอกว่าช่องเว้นช่อง พอช่องนี้แห้งปูนแห้งเขาก็ไปเจาะช่องที่เว้นไว้และตัดไปและไปฉีดปูนอีกที สุดท้ายทำเต็ม ๆ รอบไป ความชื้นตรงนี้ก็ตัดปัญหาเรื่องดูดซึมและนำเกลือมาทำลายผิวปูน อิฐ ก็เป็นวิธีการควบคุมความชื้นไม่ให้มันมีอยู่ อีกอันหนึ่งความชื้นที่บอกว่ามีความชื้นในอากาศ ความชื้นจากพื้นดิน ความชื้นจากหลังคา ที่เป็นโบสถ์ วิหาร หอไตร ส่วนใหญ่แล้วหลังคารั่วจะทำให้น้ำลงมา ส่วนใหญ่อาคารของไทยเราช่วงบนเป็นไม้เรียก *"เครื่องบน"* ทำด้วยไม้ กระเบื้อง น้ำมันลงมาบ่อย ๆ เข้ามันก็จะโดนไม้ โดนบ่อยเข้าก็จะผุและทรุด กระเบื้องก็พังลงมาเป็นความเสียหายและถ้ามีจิตรกรรมมันก็ลงมาบนจิตรกรรม จะเห็นหลาย ๆ วัดเป็นทางยาว เข้าไปไม่ต้องไปบอกอะไรเลยว่ามีปัญหาอะไร? ความชื้นจากน้ำฝนรั่วโดนจิตรกรรม ฉะนั้นวิธีแก้ไขก็ไม่ยากก็ทำหลังคาขึ้นไปให้ปลอดภัยก็จะได้รับการดูแลคุ้มครอง ปัญหาที่เรา

เห็น คือปัญหาความชื้นที่มันเกิดจากความอับชื้นในอาคารจับตัวเป็นหยดน้ำบ้าง น่าจะมีบ้างแต่ไม่ค่อยรุนแรง แปลกนะที่ไม่ค่อยรุนแรง เหมือนมีตัวหินปูนบาง ๆ ใส ๆ เป็นตัวเคลือบไว้ก็เลยไม่ค่อยรุนแรง หินปูนบางทีขึ้นมาแล้วอาจเป็นของดีเหมือนกัน เคยไปที่อุบลฯ และมีผนังถ้ำก่อนประวัติศาสตร์ ปรากฏว่าผู้เชี่ยวชาญที่มาจากต่างประเทศ ถามเขาเหมือนกันว่าลักษณะที่มันเป็นก่อนประวัติศาสตร์ว่า ***ทำไมมันอยู่ได้ล่ะ? ทำไมมันแข็งแรง? ทำไมยังเป็นรูปภาพสีตามผนังเพิงผา มีอายุทน?"*** ปัจจุบันเราไม่ต้องทำอะไร คือการอนุรักษ์ไม่ต้องเพราะมันมีตัวลักษณะอย่างที่ว่าเป็นหินปูนบาง ๆ ใส ๆ เคลือบอยู่แล้ว แต่ว่าที่อันตรายคือ "คน" ไปเที่ยวดูตามจิตรกรรมที่ตามเพิงผาต่าง ๆ ชอบไปทำลาย อาจจับไม่ถึงแต่มีที่อุบลฯ เขาบอกว่าเป็นของโบราณและขลังมาก เขาบอกสมัยนั้น GI พวกฝรั่งมามีปืน ก็เอาปืนไปยิงก็ดูว่าถ้าเหนียว หรือมีของขลังก็อาจจะยิงไม่ออก เขาไปลองยิงค่อนข้างที่จะพิสดาร น่าเสียดายที่เป็นแค่รอย จริง ๆ ไปกลางป่าเป็นคณะและชอบทำกัน เมื่อก่อนนี้มีอยู่ช่วงที่ไปเป็นคณะแต่บางคนไปดูศิลปะก็มี เขาเรียก *"ฉิ่งฉาบทัวร์"* ไปแล้วแทนที่จะทำให้ดูดีกลับกลายเป็นสร้างปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นปัญหา เพราะฉะนั้นที่นี่ได้นำผู้เชี่ยวชาญจากอิตาลีที่เป็นอาจารย์ผมที่อิตาลีมา พอดีเขามาเมืองไทยผมก็เลยพามาและเขาก็บอกว่าไม่เป็นไรที่นี่ปล่อยไว้อย่างนี้ แต่ว่าการดูแลก็คืออย่าให้คนไปขีดเขียน มีคนไปมาก ๆ การหายใจอะไรจะมีผลบ้างแต่ก็มีบางประเทศเขาจะไม่ให้เข้าไปได้ทุกวันอาจจะเป็นช่วงฤดูหนึ่งที่อนุญาตให้เข้าไป ก็น่าสนใจว่าเราน่าจะให้ดูทุกวันไหม? ทีนี้รู้สึกจะมีการใช้อะไรนะ? แผ่นกระจกใช่ไหม? เป็นกระจกกั้นและใช้นีออนเปิดแสงจากข้างล่าง ไม่ให้มีสัมผัสซึ่งช่วยได้ในระดับหนึ่ง ที่ดีที่สุดก็คือถ้าเราสร้างคนให้สำนึกก็บางทีเขารู้เองว่าไม่ควรไปแตะ แต่อย่างว่าพออยู่มากโอกาสที่เราจะฝากความไว้วางใจตรงนั้น ค่อนข้างไม่แน่ใจ ฉะนั้นเขาจะมีกระจกมากั้นเสียหน่อย

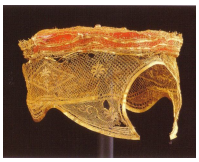

ส่วนที่เป็นสมบัติทองที่อยู่ในคูหานี้มากมายมหาศาล

แล้วเวลาเขาเขียนนี่เขียนยังไงล่ะ?" มันเป็นคูหาอยู่ข้างในมันต้องมืด แล้วต้องใช้ตะเกียงหรือใช้คบถึงจะเขียนได้ ทีนี้เวลาการเขียนปรางค์ก็ยังมี ½ ท่อนหรือไง? แสงมันถึงเข้าได้ ก็เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์เหมือนกันว่าช่างโบราณเขาใช้อะไรแสงก็ไม่พอ แสงมายังไง จริง ๆ ตัวปรางค์มันต้องเสร็จก่อนแล้วค่อยมาเขียน แล้วข้างบนก็เป็นหินเอามาวางทีหลังได้ ก็เลยน่าสนใจว่าคนโบราณทำยังไง ปรางค์ก็ไม่สูงมากประมาณ ๒ เมตร แต่ก็ยืนไม่ถึงเหมือนกัน มันก็ต้องมีอะไรเป็นตัวเป็นโต๊ะเป็นอะไรมารองถึงเขียนได้ใช่ไหม? ตอนที่ผมซ่อมคือว่า *"โบสถ์วัดสุทัศน์"* ใหญ่ที่สุดในประเทศ แต่เวลาเขาเขียน เขียนยังไงใช้นั่งร้าน ซึ่งผมว่านั่งร้านเมื่อก่อนนี้เป็นเหล็กไม่มี ใช้นั่งร้านเหล็กขึ้นไปน่ากลัวมากนะ เพราะมันไปสูงเกือบห้องนี้สูงจนสุด จริง ๆ แล้วเขียนขึ้นมาได้ยังไงและการเขียนแสงมันพอไหม? เพราะว่าในช่วงข้างบนจะมีมุมอับ ก็เป็นเรื่องที่ว่าโบราณมีวิธีของเขาแต่เราไม่รู้วิธี

ผอ.สุบงกช : ต้องใช้นั่งร้านไม้ไผ่ เพราะน่าจะใช้กับรูปแบบสถาปัตยกรรมอยุธยา

ผชช.สมศักดิ์ : แต่ว่าในนี้ไม่มีปัญหาแต่ที่บอกว่าวัดสุทัศน์ ซึ่งใหญ่ เขาตั้งนั่งร้านกันได้ยังไง? ต้องผูกและอันตรายเวลาขึ้น เพราะนั่งร้านเหล็กก็อันตรายเวลาที่ต้องขึ้นที่สูง ๆ ก็จะเป็นลักษณะที่น่าฉงนว่าเมื่อทำไปแล้วและจะมีชั้นบนอีกมันก็ต้องถมไป ๆ และไปเขียนชั้นบน ถ้างั้นเวลาทำก็ต้องมีการวางแผน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ มองเป็น step ขึ้นไปเป็นเรื่องแผน ในเรื่องของตัวอาคารที่บอกว่าความชื้นมันเกิดจากปัญหาหลาย ๆ ด้าน

"วัดเชิงท่า" นี่แหละวัดเชิงท่า เมื่อก่อนวัดเชิงท่าเป็นอย่างนี้ ทำแบบนี้

เป็นสิบ ๆ ปี ตั้งแต่สมัยผมเด็ก ๆ จะเจอแบบนี้และพอทำงานเป็น ๑๐ ปีแล้วก็ยังเป็นอย่างนี้ ก็อนุรักษ์จริง ๆ แต่ว่าน่าฉงนตรงที่ศาลาการเปรียญหลังนี้มีจิตรกรรมด้วยเป็นสมัยรัชกาลที่ ๓ "จะหมดอีกแล้วเหรอ?" เมื่อก่อนมีบานเกล็ด มีภาพอยู่ ทำไมอย่างนั้นล่ะ? เอาออกหรือไงไม่ทราบ ผมเห็นมีพระอยู่องค์หนึ่ง เป็นช่างหรือไงไม่ทราบ ปั้นนู่นปั้นนี่แกไปลองทำอันนี้ด้วยหรือเปล่าไม่ทราบ เมื่อก่อนนี้เป็นลักษณะอย่างนี้แล้วสมัยนั้น จะมีคนเอาสังกะสีมาวาง ๆ เวลาฝนตกมาส่วนที่สำคัญที่สุด คือมีจิตรกรรมมันจะลงไปหาจิตรกรรม เพราะฉะนั้นก็เลยเอาตามมีตามเกิด เมื่อก่อนนี้ประเทศชาติเราจน ไม่ใช่ร่ำรวย จนจริง ๆ เลย ขนาดปล่อยอาคารไว้เป็นสิบ ๆ ปีได้ ผมถ่ายไว้เป็นตัวอย่าง เวลาไปพูดที่ไหนเลยว่าเรื่องความชื้นมันมาแน่ มาตั้งแต่ข้างบน ส่วนกลางและข้างล่าง ลักษณะที่เป็นปัญหา เพราะฉะนั้นสิ่งที่ไม่เป็นปัญหา คือเราจะแก้ยังไง? ก็คือแก้ตรงหลังคา ทำไงให้หลังคามันกลับมาแข็งแรง เพราะหากเป็นกระเบื้องมันเป็นรูโหว่หรือน้ำมันลงมาได้ ถ้าเราปล่อยแล้วน้ำมันลงไม้มันก็ผุ ขยายความเสียหายไป อันนี้ก็ชัดอีกแผ่นหนึ่ง เมื่อกี้นี้เป็นปัญหาความชื้นที่มาจากหลังคา แต่อันนี้ที่บอกว่าความชื้นที่มาจากพื้นดิน เกิดจากข้างล่างขึ้นมา เพราะว่าอย่างที่พูดเมื่อกี้นี้เวลาน้ำมันขึ้นมามันจะระเหย จะมาติดที่ผนัง ทีนี้ช่วงหนึ่งเราก็ใช้ซีเมนต์ซ่อม พอซีเมนต์ไปฉาบไว้และล้อของโบราณ แต่เนื้อวัสดุไม่ใช่โบราณเลยเป็นตัวบล็อกความชื้นไม่ให้ผ่านออกมาด้านนี้ มันก็เลยทำให้ความชื้นมีผลอ่อนแอกว่าส่วนบน ทีนี้พอเราไปฉาบข้างบนอีกความชื้นมันก็ดันหนีขึ้นไปถึงข้างบนอีก เราฉาบเข้าไปอีก ไปมาก็เลยฉาบไปทั้งหลัง ก็เลยพังไปทั้งหลัง

"วัดภุมรินราชปักษี" อยู่ในวัดดุสิตดาราม เคยไปไหม? ที่เชิงสะพานพระปิ่นเกล้า เวลาพอเข้าไปก็จะอยู่ทางด้านขวา เป็นวัดภุมรินที่ยุบมารวมกับวัดดุสิตดาราม เมื่อก่อนสงครามโลกไม่มีพระอาศัยอยู่ เขาเลยตัดปัญหาเอามารวมกับวัดดุสิตดาราม เป็น ๒ หลังคู่กัน วิหารและโบสถ์ ก็เป็นภาพที่

อันตรายและสิ่งแวดล้อมเดี๋ยวนี้ก็ไม่ดี พอเราซ่อมเสร็จหมู่บ้านก็คงจะมองว่ามันมีรั้วอยู่ก็น่าจะให้ชุมชนมีส่วนร่วมก็เลยให้เด็ก ๆ เตะฟุตบอลอัดกำแพง เราก็ไปเหมือนกันทุกที่และเป็นที่จอดรถเก็บสตางค์ วัดเดี๋ยวนี้หลายวัด วัดในกรุงเทพฯ ถ้าไม่มีรถจอดแสดงว่าไม่ใช่วัดในกรุงเทพฯ เป็นที่จอดรถเต็มไปหมด วัดมหาธาตุแต่ก่อนผมเข้าไปนั่งพักได้ เดี๋ยวนี้มีแต่รถผมเลยไม่เข้าเป็น ๑๐ ปีแล้ว ทีนี้ก็เลยเป็นว่าสิ่งแวดล้อมเราบางทีกรมศิลปากรเราทำ เราซ่อมแล้วชุมชนหรือคนน่าจะรู้ค่า เรา

ไม่ได้ทำเพื่อเรา ก็ทำเพื่อของชาติ ฉะนั้นสิ่งที่ดีก็บอก ๆ กันว่าช่วยดูแล คุ้มครอง ป้องกัน รักษา อันนี้ข้างในก็เป็นจิตรกรรมและปรากฏว่าเข้าไปค้างคาวเยอะเลย มันเป็นที่อยู่ของค้างคาวแล้วเพราะว่าเป็นโบสถ์ที่ร้าง เป็นวัดร้างอยู่ปรากฏความชื้นสูง องค์พระข้าง ๆ นี่ก็ไม่รู้ใครนิมนต์ไปไหนแล้ว หายไป นี่ก็วัดดุสิตดาราม ที่เราบอกว่าเป็นความชื้นจากข้างล่างมันขึ้นไป เพราะว่าเราก็ใช้ปูนน้ำอ้อย ขณะเดียวกันเราก็ใช้ไม้ ไม้เป็นตัวทำคล้าย ๆ บานเกร็ดให้มันระบายความชื้นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ในตอนล่าง ก็จะเป็นวิธีการที่จะให้เบาบางลง คือเรียนท่านเจ้าอาวาสว่าอยากจะตัดผนังให้ท่าน ทีนี้ท่านบอกว่า ไม่เชื่อใจว่ามันจะเป็นอย่างไร เมื่อปรับไปแล้วความรู้สึกคำว่า “ตัด” เวลาเกิดแผ่นดินไหว เกิดอะไรเนี่ยมันอาจจะ slide มันขาดตอน คนละพวกไหลลงมาท่านก็กลัวอย่างนั้น บอกว่า *“อาตมาไม่ให้ทำ”* ตอนนี้คง ไม่เป็นไร เราก็ทำหนักให้เป็นเบาก็คือการให้ระบายส่วนล่าง และทำเป็นบานเกล็ดไม้ให้เปิดการระเหยในส่วนล่างได้ อย่าไปบล็อกไว้ถ้าบล็อกก็ควรจะขึ้นข้างบน พยายามให้ห่างไกลจากตัวจิตรกรรมไว้ ก็จะเป็นวิธีทำให้ดูแลรักษาจิตรกรรมในส่วนที่เหลืออยู่ไม่ให้ชำรุดไปมากกว่านี้แล้ว ตอนนี้ผมกำลังมีโครงการให้ลูกน้องดำเนินการไปซ่อมอีกแล้ว เพราะว่าในการอนุรักษ์ซ่อมครั้งเดียวไม่จบ มันจะมีการติดตามผล บำรุงรักษา

จิตรกรรมสมัยอยุธยาเช่นกันแต่หลังจากวัดราชบูรณะ เป็นจิตรกรรม***“วัดใหญ่สุวรรณาราม”*** จ.เพชรบุรี ค่อนข้างมีความสวยงามมาก และอย่างที่บอกปัญหาความชื้น แต่ว่าผนังแข็งมากเพราะช่างเพชรบุรีค่อนข้างเก่งในเรื่องปูน ปูนเพชรและเขาใช้ตัวส่วนผสมค่อนข้างแข็งแกร่ง นี่ก็เป็นภาพที่กลุ่มอนุรักษ์เราก็จะทำถ้ามีโอกาสได้ไปรักษา ซ่อมแซม อนุรักษ์ เราก็จะมีการทำความสะอาด มีการเสริมความมั่นคงทางสีที่มัน โป่งพอง เราก็จะแปะสีบ้าง ก็จะเป็นขั้นตอนในการดูแลรักษา ฉะนั้น จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยที่มีทั้งหมดที่ผมสำรวจแล้วในประเทศไทย ๗๐๐ กว่าแห่ง ในกรุงเทพฯ ทางเหนือ ทางใต้ที่มีเรื่องเมื่อก่อนผมไปมาแล้ว ปะนาเระ ตากใบ วัดชลธาราสิงเห ไปขอความกรุณาท่านเจ้าอาวาสว่ามาจากกรมศิลปากรและทำงานอย่างนี้และขอพักวัด เอากันขนาดนั้นเมื่อก่อนเรียกว่ากล้าที่จะไปตรงนั้นได้ ผมก็ตามหัวหน้าไปหัวหน้าเป็นผู้หญิงนะ เก่งจริงๆ เลย ผมนี่เมื่อตอนเด็ก ๆ กลัวผีไปซะจนไม่กลัวแล้ว ชินเลยกับการที่ได้ไปสำรวจ วัดหนึ่งนี่บางทีเราไปสำรวจ เราไปในจังหวัดไปเจอเจ้าคณะจังหวัด ไปเจอเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล พระเขาจะมีลำดับและถามซิว่าตรงนั้นมีอะไรไหม? บางครั้งไปเจอฟลุค ๆ เข้าไป อ้าว! มีจิตรกรรมด้วยเหรอเนี่ย? เราก็ไปสำรวจเก็บข้อมูลหลักฐาน และบันทึกไว้ว่ามีความสำคัญยังไง และถ้ามีการซ่อมแซมจะใช้งบประมาณเท่าไหร่? ทำอย่างไรในการจะซ่อมแซม จะเป็นลักษณะอย่างนี้ และในปีหนึ่งกรมศิลปากรเราก็จะมีงบประมาณที่จะให้ดำเนินการปีหนึ่งซัก ๔,๐๐๐,๐๐๐ วัดหนึ่ง ๓๐๐,๐๐๐ ได้กี่วัดล่ะ? ก็จาก ๗๐๐ วัด ใน ๑ ปีเราได้ปีละ ๕ วัด มันก็ไม่ค่อยจะทันการ พวกปูนปั้นก็อยู่ในข่ายกลุ่มงานที่ผมจะซ่อมแซมดูแล นี่ก็เป็นวัดราชบูรณะที่อยู่ลายเขียนสีไม่มีแล้ว แต่ว่าความสามารถของเรา

จะทำยังไงให้บรรยากาศตรงนี้ไม่ชำรุดไปมากกว่านี้ เราอาจจะใช้ปูนโบราณไปจับไว้ไม่ให้มันขยายความชำรุด เป็นตัวปะทะไว้ก็ช่วยได้ในลักษณะนี้ วิธีการใช้น้ำยาพวกกาวเคลือบ เคลือบที่ปูนให้มันมีสมรรถนะขึ้นมา ก็เป็นส่วนที่จะทำให้ แต่ว่ามีคนถามว่า *"ไม่เขียนต่อเหรอ? อาจจะเจอหลักฐานอยู่ เราปั้นไปต่อไหม?"* ก็เป็นเรื่องที่ให้ช่วยกันพิจารณาว่าเหมาะไหมกับการที่ไปต่อ เพิ่ม เติมให้มันเต็ม แค่นี้ก็เพียงพอแล้ว ก็เป็นเรื่องของหลาย ๆ คนที่จะช่วยพิจารณา เพราะในกรมศิลปากรก็มีเหมือนกันเป็นลักษณะของคณะกรรมการพิจารณาในเรื่องของการอนุรักษ์ศิลปกรรมในถิ่นต่าง ๆ จะมีเป็นองค์คณะ เวลาเราขอซ่อมอะไรไปก็จะไปเข้าองค์คณะ ซึ่งองค์คณะจะประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดีช่วยกันวิเคราะห์ว่าเราจะทำแค่ไหน อะไรยังไง? เพราะฉะนั้นในเรื่องของการดูแล คุ้มครอง ป้องกัน รักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติเป็นเรื่องที่จะต้องดำเนินต่อไป มีอะไรที่ บางทีเราก็เสียดายเหมือนกัน ในปรางค์ด้วย เราต้องอาศัยความร่วมมือ มีใครสงสัยอะไรเพิ่มเติมไหมครับ?

ผอ.สุบงกช : จริง ๆ แล้ววัตถุประสงค์ที่นำเรียนท่านผู้เชี่ยวชาญมาในวันนี้ก็คือเรามองถึงในเรื่องว่าความรู้และความเข้าใจในด้านของจิตรกรรมมีความรู้กันน้อยมาก และในขณะเดียวกันเวลาเราดำเนินการอะไรก็ตามเรามักจะละเลยในคุณค่าและความสำคัญของจิตรกรรม ซึ่งจริง ๆ แล้วจิตรกรรมคือการสะท้อนวิถีหลักฐานอันเป็นอยู่ของยุคนั้น ก็เลยเรียนเชิญว่าอยากจะให้ท่านผู้เชี่ยวชาญมาให้ข้อมูลในแง่ของการที่เป็นผู้ทำงานจริงและปฏิบัติจริงในจุดนี้ ซึ่งคิดว่าในสิ่งที่ท่านลำดับเนื้อหามาตั้งแต่แรก ๆ น้อง ๆ ที่กำลังจะมีอนาคตอาจจะมีความสนใจในเรื่องของการเข้าสู่หัวข้อทางวิชาการ ที่ว่าด้วยเรื่องของอาจจะไปเอกจิตรกรรม หรือว่าเอกโบราณคดี ทุกคนก็จะต้องเรียนรู้ว่าในลักษณะของเทคนิคมีการเริ่มต้นอะไรยังไง ก็ถือเป็นการต่อทุนในระดับหนึ่งแล้ว ทีนี้ในส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับในเรื่องนี้ก็อยากที่จะเรียนเน้นย้ำว่าความรู้ในเรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องกับกรุวัดราชบูรณะนั้นในแรกเริ่มเลยทีเดียวเป็นความรู้ที่ขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงจึงทำให้การตีความของกรุวัดราชบูรณะนั้น ณ ปัจจุบันนี้วิทยากรที่นำชมในอยุธยา หรือแม้กระทั่งที่มาจากรอบนอก เป็นบริษัททัวร์อะไรก็ตามเวลาผ่านตรงจุดนี้แล้วก็จะต้องพูดว่าวัดราชบูรณะนั้นเป็นวัดที่เจ้าสามพระยาสร้างในที่ถวายการพระศพของพระเชษฐาทั้งสอง คือเจ้าอ้ายและเจ้ายี่ ซึ่งจริง ๆ แล้วเป็นความรู้สึกที่สะท้อนใจมากเลยทีเดียว วัดราชบูรณะค้นพบในกรุมาตั้งแต่ปี ๒๕๐๐ ล้นเกล้าเสด็จเปิดพิพิธภัณฑ์ตั้งแต่ปี ๒๕๐๔ และข้อมูลทางวิชาการอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีการพัฒนาการมาโดยตลอด แต่ว่าการไม่พัฒนาในด้านของเนื้อหาทำให้สิ่งที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ไม่นำไปปรับกับการพัฒนาในด้านของวิชาการ และสิ่งที่สำคัญสูงสุดก็คือว่าเวลาที่กรมศิลปากรมีการจัดสัมมนาทางวิชาการมีน้อยมากกับการที่ครูบาอาจารย์ที่สอนอยู่ในสถาบันของเรา และมีหน้าที่รับผิดชอบกับเด็กโดยตรงจะไปรับฟังแล้วเอาเอกสารต่าง ๆ เหล่านั้นหรือการเสวนาของผู้ชำนาญการในด้านต่าง ๆ มาปรับและ ต่อยอดและศึกษาจากโบราณวัตถุที่มีอยู่จริง ในตรงนี้ก็ทำให้การเรียนการสอนมันก็เป็นไปอย่างที่เรียกได้ว่า พูดตามเอกสารที่มีอยู่เพราะฉะนั้นอยากจะนำเรียนว่าเวลาที่สอนอยากให้เหมือนกับทำเชิงอรรถว่าสิ่งที่ท่านกล่าวอ้างนั้นท่านอ้างอิงจากเอกสารฉบับใด ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.ใด หรือจะอ้างอิงจากการเสวนาวิชาการก็อ้างว่าเป็นเอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการในหัวข้อนี้ โดยวิทยากรท่านนี้ในวันอะไรอย่างนี้ จะทำให้เราได้ข้อมูล เพราะฉะนั้นเพียงแค่ประเด็นเราย้อนกลับไปดูพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาจะบอกกับเราว่าปีนั้นสถาปนาวัดราชบูรณะ ไม่ใช่

บอกเลยว่าสถาปนาวัดราชบูรณะในจุดที่ถวายการพระศพของพระเชษฐาทั้งสอง นัยสำคัญของการเสด็จมาทั้ง ๓ พระองค์ คือการพระบรมศพของพระราชบิดา แล้วโบราณวัตถุก็ชัดเจนมาก ๆ ไม่คิดเหรอคะว่าคนร้ายตั้ง ๓๐ คน จับได้แค่ ๒ คน แต่บรรพบุรุษอยากจะบอกว่าที่เรารู้กันมาตลอดมันผิด ใช่ไหมคะ? วิเคราะห์กันดูคือตั้งแต่สมัยล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ก็ ๕๐ ปีที่เราเข้าใจกันคลาดเคลื่อน วิเคราะห์ข้อมูลคลาดเคลื่อน แต่ ๕๐ ปีหลังเราก็ยังคลาดเคลื่อนอีก ขนาดว่าเอาของออกมาให้เห็นแล้ว โบราณวัตถุต่าง ๆ เหล่านี้เอามาให้เห็นแล้ว ฉะนั้นเวลาที่เราวิเคราะห์จากตัวโบราณวัตถุ มันจะบอกสถานะที่แท้จริง ดังนั้นการเข้าชมพิพิธภัณฑ์เป็นสิ่งจำเป็น คือเป็นสิ่งจำเป็นที่ถ้าท่านยิ่งใกล้ชิดกับของมากขึ้นเท่าไหร่ ท่านจะยิ่งมีความเข้าใจ สิ่งที่ทุก ๆ ท่านคิดว่าทำไมสุบงกชถึงพยายามให้ท่านอยู่ในบรรยากาศของอาคารหลังนี้ เพราะว่าในอาคารหลังนี้นั่นคือสุดยอดของโบราณวัตถุที่ปกติแล้ว museum ต่างประเทศ เวลาจะขอยืมในตัวแทนของศิลปกรรมสมัยต่าง ๆ ทุกคนก็จะมุ่งมาที่อาคารนี้เพราะเป็นโบราณวัตถุที่ได้จากหลักฐานที่มีอยู่จริง พบในกรุวัดราชบูรณะ พบในวัดมหาธาตุ เป็นหลักฐานที่สำคัญยิ่งทีเดียวที่มันจะบอกถึงอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ได้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อวานนี้สุบงกชได้รับรองตัวแทนของยูเนสโก ซึ่งเป็นรุ่นในลักษณะของ young unesco เขาก็บอกว่าเขาไม่เข้าใจมาก่อนเลยว่าโบราณวัตถุต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งภายในพิพิธภัณฑ์ของเรามันสามารถที่จะทำให้ความรู้ต่าง ๆ มันมีลักษณะของการพลิกกลับจากความรู้ที่เหมือนกับว่าเขารู้แล้วแต่จริง ๆ แล้วไม่ใช่ มันพลิกกลับมาตรงนี้ และเขาก็ไม่เข้าใจว่าแล้วทำไมโปรแกรมทัวร์ถึงไม่พยายามจัดเข้าพิพิธภัณฑ์ ซึ่งถ้าเผื่อว่าเราจะสังเกตุได้ว่าการเข้าพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุแต่ละชิ้นมันจะต้องบอกเนื้อหาของตัวเอง แต่ทีนี้เวลาที่เราจะอธิบายโบราณวัตถุแต่ละชิ้นให้กระจ่างชัดนั่นก็หมายถึงว่าจะต้องมีการเรียนรู้ มีการซึมซับและมีการศึกษาต่อเนื่อง นำเรียนท่านผู้เชี่ยวชาญว่าสิ่งที่เราเกิดกิจกรรมในตรงนี้ เราเองไม่มีโอกาสที่จะศึกษาอย่างแง่ที่ท่านผู้เชี่ยวชาญใช้ตลอดเวลา เห็นท่านผู้เชี่ยวชาญหนุ่มขนาดนี้ จริง ๆ แล้วอายุท่านก็ไม่น้อย แต่ว่าท่านเป็นคนวัยงาม ท่านสะสมในลักษณะตรงจุดนี้มาและกว่าจะกลั่นกรองมาให้พวกเราได้ ท่านมาในวันนี้ท่านก็ต้องใช้เวลานานพอสมควรทีเดียว แต่ว่าเราฟังเพียงแค่ ๓ ชั่วโมง ในช่วงที่เรามีเวลาอยู่ด้วยกันในระหว่างเสาร์เว้นเสาร์ กว่า ๓๐ ปีของท่านเนี่ยเรา ๓ ชั่วโมงนะคะ แล้วปีหนึ่งของเรา ๒๔ ครั้ง และเราก็พบกันมา ๓ ปีแล้ว ก็ทำให้พวกเราได้องค์ความรู้ของนักวิชาการในด้านต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นการต่อยอดที่สำคัญยิ่งทีเดียว ดังนั้นสิ่งที่สำคัญสูงสุดของการที่เราได้มีโอกาสพบปะวิทยากรในแต่ละ period ของเรา ก็ถือได้ว่าท่านวิทยากรได้เสียสละให้กับพวกเรามากเลยทีเดียว และในส่วนของวัดราชบูรณะนั้น ก็ยังคงเป็นกุญแจสำคัญกับการที่เราจะได้เรียนรู้ว่าพัฒนาการของบ้านและเมืองของเรานั้นมีความต่อเนื่องและยาวนานเพียงไร สิ่งที่บรรพบุรุษสั่งสมเอาไว้ให้ และพระมหากรุณาธิคุณอันสำคัญยิ่งของล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่ทรงพระราชทานพระราชดำริจนกระทั่งเกิดเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยาจนกระทั่งปัจจุบันนี้เรามีพิพิธภัณฑ์ ๔๐ กว่าแห่ง ก็จะเห็นได้ว่าจุดนี้เรามีความรู้สึกว่าถ้าไม่มีความสูญเสียในวันนั้นเราจะมีวันนี้หรือไม่ และถ้าเราไม่มีความสูญเสียในวันนั้นเราจะมีคำว่า *"อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่าหรือไม่?"* และถ้าเราไม่มีความสูญเสียในวันนั้นเราจะมีผู้เชี่ยวชาญอย่างผู้เชี่ยวชาญสมศักดิ์ที่พยายามจะมาบอกกับพวกเราว่าทำไมถึงไม่พยายามปั้นรูปให้ต่อเนื่อง ทำไมถึงไม่ paint สีให้ชัดเจนและสวยงาม อะไรต่อมิอะไรซึ่งมันสามารถทำได้ ในความชำนาญของท่านผู้เชี่ยวชาญและทีม สามารถทำได้แต่ว่าใช่หรือไม่ อันนั้นคือคาแรก

เตอร์ของการอนุรักษ์ที่กรมศิลปากรของเราได้จากสิ่งที่เป็นพระราชดำริ และพระราชดำรัสของล้นเกล้าล้นกระหม่อม อันจะขออัญเชิญมาอีกครั้งหนึ่ง เพราะว่ามีน้อง ๆ นักศึกษาที่เข้ามารับฟังในวันนี้เป็นสมาชิกใหม่ของเรา พระราชดำรัสของพระองค์ท่านนั้นมีรับสั่งเอาไว้ ซึ่งเป็นแนวทางให้กรมศิลปากรของเรามีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑ์ ในเดือนธันวาคม ปี ๒๕๐๔ นั่นก็คือ

"การสร้างสิ่งก่อสร้างใด ๆ ในสมัยนี้เป็นเกียรติประวัติของผู้สร้างเท่านั้น แต่โบราณสถานเป็นเกียรติประวัติของชาติ ถ้าขาดซึ่งสุโขทัย อยุธยาและกรุงเทพแล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย"

นั่นหมายถึงว่าพระองค์ท่านไม่ต้องการเห็นในสิ่งก่อสร้างใด ๆ ก็ตามที่จะมากระทบต่อมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ถ้าเพียงแค่อิฐเก่า ๆ ยังมีค่า เราไม่ต้องพูดถึงโบราณสถานที่มีความยิ่งใหญ่มหาศาลที่บ่งบอกถึงภูมิปัญญาอันล้ำเลิศของบรรพบุรุษและก็ภายในแผ่นดินอันที่ซึ่งมีคุณค่ามหาศาลต่อพวกเราทุก ๆ คน ในวโรกาส ๖๐ พรรษาการครองราชย์ และ ๘๐ พรรษาแห่งพระชนมายุของพระองค์ท่านนั้นเราจะไม่ช่วยกันหรือคะ กับการที่พระราชภารกิจและพระราชดำริอันทรงคุณค่าของพระองค์ท่านนั้นจะยังคงอยู่ในจิตใจของพวกเราทุกคน ขออนุญาตทุก ๆ ท่านปรบมือให้ท่านผู้เชี่ยวชาญสมศักดิ์ แตงพันธ์และคณะด้วยค่ะ

ผชช.สมศักดิ์ : ภาพพลุซึ่งมีคำว่า *"อันตราย"* ขอคำว่าอันตรายนิดหนึ่ง เขาเขียนว่าอันตรายมันคงอันตรายจริง ๆ อันตรายเพราะว่าตรงจุดนี้ก็คือจุดที่เจ้าอ้ายพระยา เจ้ายี่พระยาได้ชนช้างกัน ฟันคอขาดสิ้นพระชนม์ด้วยกันทั้งคู่ เป็นจุดที่วิกฤติมาในอดีต ทีนี้เรามาตรงนี้มองเห็นก็น่าจะวิกฤติเหมือนกัน ภาพพลุตรงนี้คือพลุที่เห็นกันอยู่ปีนู้นก็มีและปีนี้ก็มี มีไม่เป็นไรหรอก แต่ว่าถ้ามีอุบัติเหตุล่ะ มาคิดซิ

วัดราชบูรณะเป็นที่มีสมบัติ แล้วในหลวงท่านบอกว่าอิฐก้อนเดียว อันนี้ถ้าเกิดพังลงไป ไม่ใช่ว่าก้อนเดียว แรงอัดซึ่งหากเกิดอุบัติเหตุพร้อม ๆ กัน แรงอัดนี่มากมาย คือเวลาเราคิดอะไรต้องคิดล่วงหน้าไว้ ป้องกันเอาไว้ดีกว่า ดีกว่าให้มันไปเกิด พอเกิดเรามาคิดทีหลังมันไม่คุ้มเลย ถ้าเป็นไปได้เราลองดูนะ ไอ้เราก็ตัวเล็ก ๆ

ผอ.สุบงกช : สำหรับเรื่องพลุ ศาลากลางหลังเก่าคือศูนย์ข้อมูลร้าวและหลังคาก็รั่วเนื่องจากพลุปีละไม่รู้กี่หน เพราะฉะนั้นแน่นอนที่สุดว่า โบราณสถานต่าง ๆ ของเรา แน่นอนว่าต้องได้รับผลกระทบแน่ ๆ

ผชช.สมศักดิ์ : ก็ไม่ค่อยสบายใจนะ เวลามีการแสดงแสง สี เสียง Light & Sound ก็ดีที่เป็นการกระตุ้น แต่ว่าผมเคยไปอียิปต์นะ เขาก็ใช้เป็นแสงไปจับตรงจุดนั้นจุดนี้ แต่พลุนี่เขาไม่เห็นมี

ผอ.สุบงกช : เขาก็จะแสดงแสงเสียงเหมือนกัน แต่เขาไม่เป็นปัญหา

ผชช.สมศักดิ์ : ค่อนข้างเห็นด้วย เหมือนกันทำนองเดียวกันว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้น่าจะเป็นปัญหา ก็ถ้ามันไม่เกิดก็ไม่เป็นอะไรแต่ถ้าเกิดล่ะ? ผมเคย...มันมีอยู่ปีหนึ่ง ผมอยู่ที่บ้านพรพิศ แถว ๆ โลตัส น้ำหนักของมันทำเอาบ้านกระเทือนเลย ผมงงว่ามาไกลขนาดนี้เลยเหรอ? แรงมันเหมือนกับระเบิด แล้วลองคิดดูว่าโบราณ

สถานที่เป็นปรางค์ เป็นอะไรถ้าวัดมหาธาตุราบเรียบ ถ้าเป็นปรางค์วัดราชบูรณะราบเรียบไป ความเศร้าเสียใจหรือปัญหาที่มันตามมานี่มหาศาลเลย

ผอ.สุบงกช : ถ้าดูสภาพวัดราชบูรณะท่านผู้เชี่ยวชาญคะ ยังดูแข็งแรงนะคะ แต่สิ่งที่เตือนทางเทศบาลเขาเสมอก็คือ *"วัดพระราม"* ซึ่งสูงกว่าวัดราชบูรณะและสภาพที่โดดขึ้นไปและฐานไม่แข็งแรงมากนัก กังวลมากเลยทีเดียว แต่ว่าตัวของท่านนายกเทศมนตรีท่านสมทรงก็ดูเหมือนกับว่าท่านจะมั่นใจว่าอันตรายมันไม่น่าจะเกิด เพราะว่าทางทีมงานให้ความมั่นใจกับทางนายกฯมาก โดยเฉพาะพลุนี่นะคะที่วางกองอยู่ ทางทีมงานบอกว่าเป็นพลุที่เป็นเทคโนโลยีของออสเตรเลีย ถ้าล้มลงไปหรือระเบิดลูกหนึ่งมันจะ cutout ตัวเอง มันจะไม่ไปต่อ ก็ยังไม่มีใครทดลองค่ะ ถ้าล้มไปลูกหนึ่งและทั้งกองจะระเบิดต่อเนื่องกันหรือไม่? ซึ่งก็น่ากลัว ซึ่งจริง ๆ แล้วสภาพการณ์ตรงนี้เราก็มีการพูดกันมาตั้งแต่ปีก่อนนู้นไปวางอยู่ในส่วนระหว่างเจดีย์เจ้าอ้ายเจ้ายี่กับสะพานป่าถ่านด้วยซ้ำไป แต่ว่าพอปีนี้เอาออกมาที่ถนน ก็คือ security เพิ่มขึ้น เพราะว่าห่างสะพานป่าถ่านมามาอยู่ตรงถนนก็แสดงว่า safety ขึ้นเรื่อย ๆ ปีหน้ายังไม่รู้ว่าจะมาอยู่กึ่งกลางระหว่างวัดมหาธาตุกับวัดราชบูรณะหรือไม่?

<u>คำถาม</u>

๑. ผมอยากจะทราบว่าจิตรกรรมสมัยอยุธยาที่นอกจากกรุวัดราชบูรณะแล้วยังมีจิตรกรรมรุ่นราวคราวเดียวกัน ยังเหลือปรากฏอยู่ในประเทศไทยที่ไหนบ้าง? เพราะว่ากรุวัดราชบูรณะเคยลงไปแล้วเกือบถูกขังไว้เกือบออกไม่ได้ ในช่วงตอนเย็นเคยไปแบบไม่รู้เวลา อยู่ข้างล่างคนเดียวทีนี้เขาก็ปิดประตู ซึ่งผมคิดว่าเป็นเพราะขาดคนดูแล หรือเจ้าหน้าที่ตอนปิดประตูก็น่าจะถามว่ามีนักท่องเที่ยวอยู่อีกไหม?

ผอ.สุบงกช : รู้สึกว่าจะอยู่ในหัวข้อที่ท่านวิทยากรจะมาพูดในอีกหัวข้อที่มีอยู่ค่ะ

๒. สีที่ใช้ในงานจิตรกรรม เช่น สีแดง ทอง ทำจากอะไร? พู่กันสมัยอยุธยาใช้อะไร ผมรู้จักแต่ “สง่า มยุระ” และเวลาจะลงสีทำยังไง มีวิธีการอย่างไร?

๓. ถาม ผอ. เรื่องการอนุรักษ์ ผมก็รักอยุธยามาก เคยเห็นกรณีวัดปลุกเสกของโดยผู้มาจากที่อื่น โดยเอาผลประโยชน์กลับไป มาทำโฆษณาขายกันทั้งวันและเสร็จพิธีก็ไป บางพวกก็เตะตะกร้อบ้าง บอลบ้างในวัด ดูแล้วไม่กล้าว่าเพราะกลัวลูกปืน

๔. มีเจ้าอาวาสท่านกล่าวว่า *“ไม่อยากให้กรมศิลปากรเข้าไปยุ่ง”* เขาว่าถ้ากรมศิลปากรเข้ามาแล้ว เขาจะทำอะไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นจะซ่อมเอง ผมว่าซ่อมเองจะถูกเหรอครับ? เขาบอกว่าไม่เป็นไร ซึ่งผมคิดว่าเป็นทัศนคติที่ไม่ถูกเท่าไร และพวกที่ทำลายขีดเขียนจะทำยังไง? เพราะเราก็ไม่มีอำนาจหน้าที่

ผชช.สมศักดิ์ : ขอบคุณมากครับ คำถามนี้ได้เรื่องเลย คืออันแรกที่ถามว่าจิตรกรรมที่เป็นสมัยอยุธยานั้นมีไม่กี่แห่งที่เหลือในปัจจุบัน ที่เป็นของเก่าก็จะนับได้ เอาในอยุธยาก่อนแล้วกัน จะมี*วัดราชบูรณะ วัดพระราม วัดใหม่ประชุมพล* ต้องไปดูให้ได้สวยงามที่ศาลาการเปรียญ *วัดพุทไธศวรรย์* ที่เป็นตำหนักพุทธโฆษาจารย์ เขาปิดเหรอฮะ? น่าจะเปิดนะ ที่วัดพุทไธศวรรย์ ตำหนักพุทธโฆษาจารย์นะ

ผู้เข้าร่วมฟัง : ไปเห็นผนังแล้วค่ะ พยายามมองหาแล้วมีแต่ผนังปูน ไม่มีภาพแล้วค่ะ

ผชช.สมศักดิ์ : ไปถูกหลังหรือเปล่า? ชั้นบนมีสิ ไปเมื่อไหร่ฮะที่หายไป? เพราะว่าเมื่อปีที่แล้วคุณประดิษฐ์ เกียรติวงศ์ ได้ซ่อมโครงการอันนี้อยู่ เดี๋ยวผมต้องรีบเร่งด่วนไปดู เพราะว่าเป็นจิตรกรรมที่มีความสำคัญ วัดพุทไธศวรรย์นี่มีความสำคัญมาก ๆ ที่บอกว่าเหลือน้อยมีไม่กี่แห่ง นอกจากนั้นไปพบเอาที่*วัดยม* ก็ได้ไปถ่ายแบบเอามา ซึ่งมีรถไฟวิ่งผ่านไปมาทำให้พังลงมา แล้วคิดดูว่าพลุนี่มันแรงมากกว่ารถไฟ มันมีแรงอัดลมที่แรงมาก มีจิตรกรรมที่ต่างจังหวัดก็มีที่*มหาธาตุ ราชบุรี* ที่เป็นสมัยอยุธยา ถ้าไปเพชรบุรีก็ไป *วัดใหญ่สุวรรณาราม* และ *วัดเกาะแก้วสุทธาราม* มีพ.ศ.บอกคือ ๒๑๒๒ จะบอก พ.ศ. ให้ด้วย *วัดบ้านกลิ้ง* ที่เก่าแก่ เป็นการเอาช่างสิบหมู่ของกรมศิลปากร ใครไปว่าจ้างก็ไม่รู้มาเขียนคือพอไปแตะแทนที่ทำให้สมบูรณ์กลายเป็นทำลายทำออกมาตีค่าเป็นของปลอมเลย ผมมองดูแล้วค่อนข้างสุขใจกับการไปซ่อม จริง ๆ แล้ว *“วังสวนผักกาด”* เขาก็เป็นพิพิธภัณฑ์แหละ รักษาของเก่า แต่ว่าไม่จำเป็นต้องทำให้มันใหม่

ส่วนข้อ “พู่กัน” โบราณมันจะไม่เหมือนสมัยนี้ที่ทำจากโรงงาน สมัยโบราณเขาใช้ *“ขนหูวัว”* วัวเขาเอาขนหูวัวและมีกรวยเหล็ก ปลายแหลม เขาใช้เป็นขนหูวัวจะมีสปริง ปลายสะบัดได้ อีกแบบหนึ่งจะเป็น *“หนวดหนู”* หนูไม่ใช่หนูตามบ้าน เพราะหนวดจะกุดหมด ใช้หนูนา ปลายมันจะคม แข็ง มีสปริง ส่วนพวกสีต่าง ๆ ที่บอกคือ “สีดำ” ทำจากหมึกจีน และมีพวกงาช้าง กระดูกสัตว์ ส่วนใหญ่มาจากเมืองจีน

ช่วงแรก ๆ เราจะทำเอง หลัง ๆ สีจากเมืองจีนมาหลากหลายเลย รัชกาลที่ ๓ และรัชกาลปลาย ๆ อยุธยาจะเริ่มมีการเขียนสีมากมายขึ้น ไม่ใช่ ๒ สีแล้ว เป็น ๔ – ๕ สีมากมาย และเขียนอย่างสวยงาม นอกจากความงามอยู่ที่เส้นแล้วยังอยู่ที่สีด้วย จะเป็นลักษณะของงาน

อีกเรื่องคือความร่วมมือ พระที่ไม่ให้ซ่อม พระคุณท่านทำเอง ที่บอกว่าถ้าขึ้นทะเบียนโบราณสถานทางวัดจะกลัวว่าใครไปทำแล้วกรมศิลปากรจะเอาเรื่อง จริง ๆ แล้วกรมศิลปากรไม่เป็นเจ้าของ เขาแค่ไปคุมในเรื่องศิลปกรรมนั้น ๆ ไม่ให้เปลี่ยนแปลง บิดพลิ้วคุณค่าออกไป เพราะฉะนั้นต้องเข้าไปล้วงลูกตรงการควบคุมดูแล แต่ไม่ใช่เป็นเจ้าของ เพราะฉะนั้นวัดวาของท่าน เป็นลักษณะยังไง เวลาซ่อมต้องให้เป็นลักษณะอย่างนั้น กลับไปแบบเดิม มีคุณค่าของเดิมให้มากที่สุด ทีนี้พระส่วนใหญ่ท่านอยากจะทำ พอทำก็เป็นเรื่องปัจจัย พอทำก็จะเป็นการตกเบ็ดจะเอาเงินเขา ทำอะไรก็ไม่เสร็จ ค้าง ๆ ไว้ เพื่อให้บริจาคเพื่อเอาเงินเข้ากระเป๋าลูกหลานญาติพี่น้องสบายกลายเป็นอาชีพ เวลาเราทำ ซ่อม กรมศิลปากรเขาพิจารณาว่าการซ่อมมีหลักว่าถ้าซ่อม ทำอะไรมากเกินไป มันเป็นการทำลายหรือไม่ทำลาย ธรรมชาติมันกัดกินกร่อนก็เป็นการทำลายโดยธรรมชาติ และมีการทำลายโดยคน ฉะนั้นการอนุรักษ์ต้องกลาง ๆ ไม่มากไปและไม่น้อยไป การอนุรักษ์ต้องพิจารณาว่าทำแค่นี้ ระดับนี้ คุณค่าจะอยู่ ด้านประวัติศาสตร์ก็อยู่ ด้านโบราณคดีก็อยู่ ฉะนั้นสิ่งต่าง ๆ มันเป็นคุณค่าทั้งหมด อย่าไปเน้นด้านใดด้านเดียว อย่าไปให้มันครบสมบูรณ์ ให้มันเต็มรูปแบบ ซึ่งบางทีความงามไม่ต้องเต็มรูปแบบก็เกิดความงามมีคุณค่าได้มากกว่า นักโบราณคดีกรมศิลปากรก็คงจะคุมในลักษณะอย่างนี้ แต่ว่าไม่ใช่เป็นเจ้าของนะ แค่ไปมีส่วนร่วมและควบคุม เพราะเราถือว่าสมบัติเป็นของชาติ แต่บางครั้งชอบถือว่าเป็นสมบัติของอาตมานะ ซึ่งเกิดมาก็ไม่ได้เกิดในวัดซะหน่อย คราวหน้าผมอาจจะมี sheet ให้หน่อย

ผอ.สุบงกช : เราได้ถอดเทปการบรรยายให้ค่ะ

ผชช.สมศักดิ์ : ครับ บางครั้งก็มีหลักการในเรื่องแนววิธีปฏิบัติ แนววิธีว่าดูอย่างไรจะเป็นประโยชน์ และเทคนิคช่างเรื่องสีที่ว่าทำจากธาตุดิน หิน พืช จะมีรายละเอียด และสามารถนำไปใช้ และรู้จักศิลปกรรมต้องรู้จริงว่าธาตุของเขาคืออะไร และเราก็จะดูแลรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัดราชบูรณะ

วัดราชบูรณะ ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านตะวันออกจดถนนมหาราช ด้านใต้จดถนนเจ้าพรหม ด้านตะวันตกจดถนนกลาโหม และด้านเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับวัดพลับพลาไชย บริเวณพุทธาวาสมีกำแพงอิฐล้อมรอบยาว ๒๐๘.๕๐ เมตร กว้าง ๑๕๒ เมตร ที่กำแพงด้านตะวันออกและตะวันตก อันเป็นกำแพงด้านหลังของวัดนั้น มีประตูซุ้มข้างละ ๑ ประตู ขอแบ่งกล่าวเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนกลาง กำหนดแต่ประตูซุ้มด้านหน้าเข้ามา มีวิหารหลวงขนาดยาว ๖๓ เมตร กว้าง ๒๐ เมตร มุขหน้าวิหารมีบันได ๓ ทาง อยู่ข้างหน้า ๑ บันได ซ้ายขวาข้างละ ๑ บันได ประตูใหญ่ด้านหน้ามี ๒ ประตู ใกล้ชุกชีพระประธานมีประตูข้างตรงออกไปสู่บันไดที่เฉลียงข้างละ ๑ ประตู ด้านหลังชุกชีพระประธานมีประตูใหญ่ออกไปสู่มุขท้าย ๒ ประตู มุขท้ายวิหารหลวงที่ยื่นติดต่อเข้าไปในกำแพงแก้วรอบพระปรางค์ศรีรัตน มหาธาตุ มีขนาดกว้างยาวด้านละ ๘๒ เมตร พระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุก่อด้วยศิลาแลง ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม กว้างยาวด้านละ ๔๘ เมตร บันไดขึ้นสู่คูหาพระปรางค์เป็นบันไดแคบ ๆ อยู่ด้านตะวันออก ที่ฐานพระปรางค์มีเจดีย์ทิศก่อด้วยอิฐทั้งสี่มุม และมีเจดีย์รายรอบพระปรางค์๑๒ องค์ ทางขึ้นลงอยู่ทางทิศเหนือและใต้ พระปรางค์วัดนี้ยังคงรูปมสมบูรณ์ดีกว่าวัดอื่น ๆ อันมีอยู่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ช่องคูหาของพระปรางค์ด้านเหนือด้านใต้และตะวันตกเป็นผนังอุด มีพระพุทธรูปยืนปูนปั้น ประดิษฐานช่องละ ๑ องค์ ที่ยอดพระปรางค์ชั้นล่างประดับด้วยครุฑและยักษ์ปูนปั้น เหนือ ๆ ขึ้นไปจนถึงชั้นสุดยอดเฉพาะที่ตรงกับทิศทั้ง ๔ มีพระพุทธรูปนั่งในเรือนแก้วและเรียงรายไปด้วยกลีบขนุนทำด้วยศิลาทุกชั้นตลอดยอด ต่อจากกำแพงแก้วรอบพระปรางค์ออกไปเป็นพระอุโบสถขนาดยาว ๔๗.๕๐ เมตร กว้าง ๑๗.๕๐ เมตร มีซากพระประธานก่ออิฐโบกปูนขนาดใหญ่ประดิษฐานหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก ข้างหลังชุกชีพระประธานมีประตูและบันไดขึ้นลงทั้งซ้ายและขวา ด้านหลังพระอุโบสถมีประตู ๓ ประตู และบันไดคู่หนึ่ง

ตอนปีกขวา คือ ซีกข้างใต้ ห่างวิหารหลวงออกไปเล็กน้อย มีวิหารน้อย ๑ หลัง กับหมู่เจดีย์ ๕ องค์ ถัดนั้นออกไปมีวิหารขนาดกลางอีก ๑ หลัง ตั้งขนานกับวิหารน้อย ข้างหลังวิหารกลางนี้มีเจดีย์ใหญ่น้อย ๘ องค์ เรียงเป็นแถวไปถึงวิหารขนาดกลาง ซึ่งอยู่สุดทางด้านตะวันตก ระหว่างวิหารหลังนี้กับพระอุโบสถ มีเจดีย์ ๑ องค์ วิหารย่อม ๆ ๑ หลัง

ตอนปีกซ้าย คือ ซีกข้างเหนือ ห่างวิหารหลวงออกไปเล็กน้อย มีวิหารน้อย ๑ หลัง เช่นเดียวกับตอนปีกขวา แต่มีเจดีย์หมู่อยู่เพียง ๓ องค์ ๆ หนึ่งซึ่งอยู่ใกล้กับวิหารหลังน้อย ภายในคูหามี

ภาพเขียนสีฝีมือช่างสมัยอยุธยาตอนต้น นายเฟื้อ หริพิทักษ์ จิตรกรแห่งกรมศิลปากรได้คัดลอกภาพเขียนสีนี้มาเก็บรักษาไว้ ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร และอธิบายถึงลักษณะภาพไว้ว่าเขียนเป็น " พระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเรียงเป็นแถว ๆ ประดิษฐ์เป็นเรือนไม้ ข้างหลังพระเศียรอยู่ในวงเข้าทำนองรัศมี ลักษณะหนัก ๆ แบบขอมยังปรากฏอยู่ แต่เป็นหน่วยก้านของศิลปะไทยในกรุงศรีอยุธยาราว พ.ศ. ๑๙๐๐ เศษ เขียนใช้สีดำระบายเกลี่ยอ่อนแก่เกิดปริมาตร ลงเส้นสีแดงเป็นที่สำคัญ เส้นนั้นบางละเอียดแต่คม ชวนให้ระลึกถึงการจารึกขุดเป็นลวดลายลงบนแผ่นศิลา เป็นที่ประจักษ์ถึงจิตรกรรมเบื้องต้น การปิดทองตัดเส้นก็ใช้จะเพาะที่สำคัญ..... พระพุทธรูปบนผนัง (คูหา)นี้ปิดทอง แต่ผนังด้านพระพุทธรูปอันดับ (คือนั่งเรียงแถว) นั้นหาได้ปิดทองไม่..." เจดีย์องค์มีภาพเขียนสีในคูหาที่กล่าวถึงนี้ได้ทรุดพังเสียแล้วเมื่อ ๓-๔ ปีล่วงมา คงเหลือแต่ภาพที่คัดลอกไว้เป็นหลักฐานการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ต่อจากวิหารน้อยออกไปมีวิหารขนาดกลาง ๑ หลัง แล้วมีเจดีย์ใหญ่น้อย ๕ องค์ เรียงเป็นแถวไปจนสุดทางตะวันตก เช่นทำนองตอนปีกขวาเหมือนกัน เจดีย์ใหญ่น้อยในบริเวณวัดดังกล่าวเชื่อว่าสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของเจ้านายในราชวงศ์กรุงศรีอยุธยา ด้วยเคยพบซากโกศทำด้วยศิลาบ้าง ดินเผาบ้าง ถูกขุดทำลายทิ้งไว้ใกล้เจดีย์เหล่านั้น

มูลเหตุของการสร้างวัดราชบูรณะ ปรากฏความตามพงศาวดารว่า เมื่อสมเด็จพระนครินทราธิราชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นกษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งกรุงศรีอยุธยาแล้ว โปรดให้ราชโอรส ๓ องค์แยกกันไปครองเมืองต่าง ๆ คือ เจ้าอ้ายพระยาราชโอรสองค์ใหญ่ ไปครองเมืองสุพรรณบุรี เจ้ายี่พระยา ราชโอรสองค์กลาง ไปครองเมืองแพรกศรีราชา (คือเมืองสรรค์ ปัจจุบันเป็นอำเภอสรรค์บุรี) และเจ้าสามพระยาราชโอรสองค์น้อย ไปครองเมืองชัยนาท ครั้งถึง พ.ศ. ๑๙๖๗ สมเด็จพระนครินทราธิราชเสด็จสวรรคต ราชโอรสองค์ใหญ่ทั้งสองทราบข่าวว่า พระราชบิดาสิ้นพระชนม์ ก็รีบยกทัพเข้ามากรุงศรีอยุธยาจะชิงราชสมบัติกัน เจ้าอ้ายพระยาตั้งทัพที่ถนนป่ามะพร้าวใกล้วัดพลับพลาไชย เจ้ายี่พระยาตั้งทัพที่วัดชัยภูมิ ทั้งสองพระองค์ทรงช้างเคลื่อนกำลังรี้พลมาปะทะกันที่เชิงสะพานป่าถ่าน ทรงพระแสงของ้าวฟันต้องพระศอขาดพร้อมกันทั้งสองพระองค์ เมื่อพระเชษฐาทั้งคู่สิ้นพระชนม์แล้ว เจ้าสามพระยาก็เสด็จจากเมืองชัยนาทเข้ามาเสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดาทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ และจัดการถวายเพลิงพระศพพระเชษฐาทั้งสอง แล้วทรงอุทิศที่ถวายเพลิงสร้างพระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุและพระวิหารเป็นพระอาราม เรียกว่า ราชบุรณะ และที่เชิงสะพานป่าถ่าน ตรงเจ้าอ้ายพระยากับเจ้ายี่พระยาชนช้างกันสิ้นพระชนม์ ก็ก่อเป็นเจดีย์อนุสรณ์ขึ้นด้วย ๒ องค์

(ข้อมูลจากหนังสือ พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
กรมศิลปากร รวบรวมจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๑ ผู้เขียน โดย นายมานิต วัลลิโภดม)

จิตรกรรมฝาผนังวัดราชบูรณะ

วัดราชบูรณะกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๗๘

อาคารที่ตั้งจิตรกรรมแห่งนี้เป็นพระปรางค์ก่อด้วยศิลาแลง ยกฐานสูงประมาณ ๕ เมตร องค์พระปรางค์สร้างแบบปรางค์ขอม มีมุขอยู่ทางด้านทิศตะวันออก มีบันไดขึ้น ๓ ทาง เป็นบันไดของเดิม อยู่ทางด้านหน้าซึ่งตรงกับพระวิหารเป็นบันไดสูงชันมาก ที่หน้าบันไดทั้งสาม ปิดเป็นประตูเข้าไปสู่องค์พระปรางค์ ซึ่งประดับด้วยกลีบขนุนเรียงซ้อนกันขึ้นไป ๕ ชั้น

ภายในพระปรางค์เป็นห้องโถงและกรุ ๒ ตอน คือตอนที่เป็นส่วนเรือนธาตุ และตอนกลางองค์พระปรางค์ ด้านในองค์พระปรางค์จะเห็นโครงสร้างด้านในซึ่งก่อศิลาแลงเหลื่อมซ้อนกันจนตลอดถึงยอด

ระหว่างกรุทั้ง ๒ ชั้น มีปล่องท่อระบายอากาศ ซึ่งทางกรมศิลปากรได้ติดตั้งเครื่องดูดอากาศไว้ เพื่อช่วยระบายถ่ายเทอากาศให้คล่องตัว

ลักษณะของกรุ

กรุชั้นบน สูงจากระดับพื้นดินประมาณ ๕ เมตร มีลักษณะเป็นกรุสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้างด้านละ ๔ เมตร มิบริเวณที่ฉาบปูน คือที่ฝาผนังทั้ง ๔ ด้าน ตั้งแต่พื้นกรุขึ้นมา ๑.๒๐ เมตร เหนือแนวนี้ไม่ฉาบปูนเป็นศิลาแลง

กรุชั้นล่าง อยู่สูงจากพื้นดินประมาณ ๒.๒๐ เมตร มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างด้านละ ๑.๒๐ เมตร สูง ๒.๖๕ เมตร ฝาผนังกรุชั้นล่างเจาะลึกเข้าไปในช่องซุ้มคูหาทั้ง ๔ ด้าน คล้ายกับเป็นที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูป

การลำดับภาพภายในกรุ

ด้านทิศเหนือ มีภาพเทพชุมนุมเหาะลอยอยู่ ๗ องค์ พนมหัตถ์ บางองค์มีดอกไม้เป็นก้านโค้งชูออกไปข้างหน้าดอกเดียว ก้านแยกออกเป็น ๒ ข้างบ้าง บางองค์พนมหัตถ์ไม่มีดอกไม้ ระหว่างเทพมีลายพันธ์พฤกษาและดอกไม้ลวดลายเครื่องประดับต่าง ๆ ตั้งแต่ศิราภรณ์ เครื่องทรงตลอดจนดอกไม้ มีลักษณะเป็นแบบศิลปะสุโขทัย คล้ายลายเส้นศิลาสลักที่วัดศรีชุม

ผนังด้านทิศตะวันตก มีภาพเทพชุมนุมเหาะแบบเดียวกัน ๖ องค์ เทพที่ผนังทั้ง ๒ ด้านนี้หันหน้าออกจากกันคือ ด้านตะวันตกหันหน้าไปทางด้านใต้ เทพทางด้านทิศเหนือหันหน้าไปทางทิศตะวันออก

ผนังด้านทิศตะวันออก รูปกษัตริย์หรือนักรบจีนสวมชุดเขียวไม่สวมรองเท้า มือทาบอยู่ที่ท้องหันหน้าทางเหนือ อีกองค์หนึ่งยืนชิดคู่กันหันหน้าทางใต้ สวมชุดขาวมีรองเท้าขาวเดินนำหน้าไปทางทิศใต้ รูปถัดมา

สวมชุดสีแดง ข้างหน้าองค์นี้เป็นเทพ ภาพคล้ายพระพุทธรูปยืนหันปลายพระบาทออกจากกันมือประสานกันอยู่ตรงหน้าพระอุทร ทรงภูษาสีแดงมีลักษณะคล้ายจีวร ถัดไปมีรูปกษัตริย์ หรือนักรบ ๒ องค์ สวมสีขาว แดง และดำ เบื้องหน้ามีเด็ก ๓ คน กำลังวิ่งหนี โดยหันหน้าย้อนกับไปทางข้างหลังซึ่งมีกษัตริย์หรือนักรบแต่งตัว มีเครื่องประดับมากยืนอยู่ ๒ องค์ องค์ทางขวาเขียนหน้าดุให้สีหน้าสีแดง ยืนแบบตุ๊กตาหินสลักของจีน

ด้านทิศใต้ มีภาพบุคคลเดินไปทางทิศตะวันออก ๓ คน ข้างหน้าคนที่เป็นเจ้านายมีคนหันมา ๓ คน เบื้องหน้าถัดมามีคนยืน ๒ คน คนหนึ่งยืนถือถาดใส่อาหาร ข้างหน้าคนแรกมีเด็ก ๒ คน กำลังถือถาดอาหาร

จิตรกรรมที่กรุชั้นล่าง วรรณะของสีโดยส่วนรวมเป็นสีแดงชาด ตัดเส้นดำและปิดทอง จิตรกรรมเขียนเต็มตั้งแต่พื้นตลอดถึงเพดานกรุเป็นภาพพระโพธิสัตว์ ภาพแต่ละพระชาติเขียนไว้ในช่องสีเหลี่ยมเรียงติดต่อกันจนเต็มพ้นที่ทุกส่วนของผนังกรุ การเขียนสีจิตรกรรมที่กรุชั้นล่าง สีพื้นเป็นสีแดงสดเว้นขวาไว้เฉพาะส่วนที่จะเขียนภาพสถาปัตยกรรม คน สัตว์ และต้นไม้ ตัดเส้นดำตัวภาพ บริเวณที่ใช้ตัวภาพเป็นสีขาวตัดเส้นด้วยสีแดงและปิดทองเฉพาะที่เป็นภาพพระโพธิสัตว์หรือภาพสำคัญ

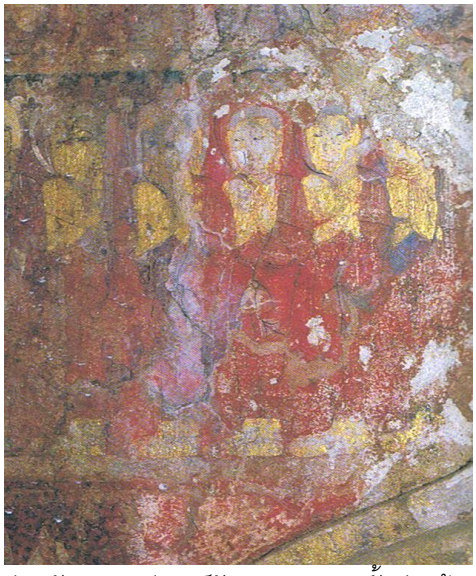

จิตรกรรมฝาผนังกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ (ชั้นล่างด้านทิศเหนือ)

จิตรกรรมฝาผนังกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ (ชั้นล่างด้านทิศใต้)

การลำดับภาพกรุชั้นล่าง

เพดานเขียนลายดาวตรงกลางล้อมรอบด้วยลายและเขียนกรอบด้วยเส้นลวด เขียนเป็นลายเส้นดอกไม้สีแดงปิดทองเป็นวงกลม ๆ

ผนังเหนือซุ้มคูหาแบ่งเป็นชั้น ๆ ๔ ชั้น ชั้นบนสุดเป็นพระพุทธรูปสลับกับพระสาวกด้านละ ๖ องค์ ทั้ง ๔ ด้าน ชั้นถัดลงมาชั้นที่ ๒ และ ๓ แบ่งผนังออกเป็น ๔ ส่วน ตีเส้นลวดและเขียนพระพุทธรูปแถวละ ๔ องค์ เข้าใจว่า เขียนเล่าเรื่องพระพุทธประวัติมีทั้งหมด ๓๒ ตอน ชั้นที่ติดกับยอดซุ้มเขียนพระสงฆ์ด้านละ ๒๐ รูป บ้าง ๒๑ รูปบ้าง เรียงเป็นแถวในลักษณะยืนถวายสักการะ

ในผนังซุ้มคูหาและผนังข้างซุ้มคูหา สันนิษฐานว่า เขียนภาพชาดกในพระพุทธศาสนานับได้ ๖๐ ชาติ (โดยการนับตัวภาพที่ปิดทองในห้องภาพแต่ละภาพ) ผนังภายในซุ้มแบ่งเป็น ๙ ห้องภาพ ข้างวกรอบซุ้มอีกด้านละ ๓ ห้อง รวมมี ๑๕ ห้องที่ผนังแต่ละด้านรวม ๔ ด้าน มี ๖๐ ภาพ

ภาพโพธิสัตว์ในชาดกต่าง ๆ นั้น เดิมเขียนตัวภาพและตัดเส้นภาพแล้วมาปิดทองทีหลังทับลายเส้น แต่ตัดเส้นบนทองยังไม่สำเร็จจึงดูภาพไม่ชัด ภาพที่พอเห็นชัด คือ ภาพพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น นก กวาง ช้าง กาเผือก คนขี่ม้า นกเขา สุนัข และหงส์ นอกนั้นเลือนราง กับเป็นภาพบุคคลปิดทอง ภาพพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมนุษย์มีผู้สักการะบูชาอยู่ เป็นต้น

กรอบซุ้มปิดทองเต็มเพดานซุ้ม ซึ่งทำเป็นแนวเส้นลึกเข้าไปถึงผนังพื้นหลังซุ้มปิดทองทึบเป็นแถบเช่นกัน

การวิเคราะห์รายละเอียดของจิตรกรรรมในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะนี้ สันติ เล็กสุขม และ กมล ฉายาวัฒนะ เขียนไว้ในจิตรกรรมสมัยอยุธยา ดังนี้

“ โดยทั่วไปในส่วนที่ปิดทอง เช่น ภาพอดีตพุทธหรือพระพุทธในช่องพุทธประวัติ หรือรูปสัตว์ เช่น กวาง หรือนก หรือภาพบุคคล เหล่านี้เป็นจุดเด่นในองค์ประกอบภาพของแต่ละตอน หมายถึงพระโพธิสัตว์ที่เสวยชาติในชาดกแต่ลุเรื่องบางแห่งสีที่เขียนทับบนส่วนที่ปิดทองจางหายไป และบางแห่งไม่มีร่องรอยเหลือให้เห็นเลย บางครั้งก็ปิดทองเพียงเป็นรูปร่างอย่างคร่าว ๆ เข้าใจว่า คงจะมีการตัดเส้นแสงดรายละเอียดเป็นบางแห่ง เราไม่อาจแน่ใจได้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นความประสงค์ของช่างผู้เขียน หรือมีระยะเวลาเขียนอันจำกัด หรือเพราะเป็นการเขียนขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาตามประเพณี แล้วจึงบรรลุสมบัติอันมีค่าหลังจากนั้นกรุจึงถูกปิดตข

โดยไม่ต้องการให้ใครเข้าไปพบเห็นอีก จึงเขียนอย่างคร่าว ๆ อย่างไรก็ตาม เรื่องอดีตพุทธที่เขียนไว้แถบบนสุดได้แสดงถึงความละเอียดลออและตั้งใจเขียนมากกว่าส่วนล่างที่เป็นเรื่องพุทธประวัติและเรื่องนิบาตชาดก

อดีตพุทธแถวบนสุดของกรุผนังทั้งสี่ด้านเขียนเรียงลำดับตั้งแต่ทางซ้ายสุดผนังด้านทิศตะวันออกเรียงไปด้านขวา และต่อเนื่องไปยังผนังด้านทิศใต้ ผนังด้านทิศตะวันตก และผนังด้านทิศเหนือตามลำดับ แต่ละผนังเขียนอดีตพุทธ ๖ องค์ รวมทั้งสี่ผนังจึงเป็นอดีตพุทธ ๒๔ องค์ ศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ผู้ล่วงลับไปแล้วได้พิจารณาอักษรขอมที่เหลือปรากฏใต้ภาพของอดีตพุทธบางองค์ และสามารถเขียนเรียงลำดับชื่ออดีตพุทธได้ทั้งหมดในภาพ โดยเริ่มต้นจากอดีตพุทธทีปังกโร จนถึงอดีตพุทธองค์สุดท้าย คือ กัสสโป ตามที่ปรากฏในพุทธวงศ์

ภาพบุคคลหรือสัตว์ที่คั่นอยู่ระหว่างอดีตพุทธนั้น ไม่ใช่พุทธอุปัฏฐาก หรือพระอัครสาวกแต่เป็นพระเจ้าพระพุทธศากยโคดม เมื่อครั้งเสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์ชาติต่าง ๆ ในสมัยของอดีตพุทธแต่ละองค์ เช่นผนังด้านทิศใต้ พระพุทธเจ้าศากยโคดมเสวยชาติเป็นยักษ์ (รูปยักษ์ในภาพลบเลือนไปมากแล้ว) ในสมัยของอดีตพุทธอโนมทัสสี (ตัวอักษรใต้ภาพอ่านได้ว่าอโนมทสฺสี) ถัดมาทางขวาพระพุทธเจ้าศากยโคดมเสวยชาติพระโพธิสัตว์เป็นราชสีห์ในสมัยอดีตพุทธปทุมโม และเสวยชาติพระโพธิสัตว์เป็นชฎิลในสมัยอดีตพุทธนารโท อดีตพุทธแต่ละองค์ในแถวประทับนั่งบนพุทธบัลลังก์ใต้ไม้โพธิ์ที่ประทับนั่งตรัสรู้ ซึ่งมีลักษณะต่างกันไป และเราไม่อาจระบุได้ว่า เป็นต้นไม้ชนิดที่ตรงกับระบุไว้ในพุทธวงศ์ เพราะดูเหมือนว่าต้องการแสดงเพียงเป็นสัญลักษณ์ที่ต่างจากต้นไม้(อัสสัตถพฤกษ์) ที่พระพุทธเจ้าศากยโคดมประทับตรัสรู้

เรื่องพุทธประวัติที่เขียนในแถวสองแถวใต้แถวอดีตพุทธตอนต่าง ๆ ซึ่งคั่นด้วยเส้นตั้ง เริ่มจากด้านซ้ายของผนังด้านทิศตะวันออก แถวล่างของช่องแรกกับช่องที่ ๒ ชำรุดมาก ช่องที่ ๓ เป็นตอนนายฉันทะกับม้ากัณฐกะ ช่องที่ ๔ อันเป็นช่องสุดท้ายของแถวเขียนเป็นภาพช่อดอกไม้ แขวนห้อยจากส่วนบนภาพโดยไม่มีภาพบุคคลเลย อาจเป็นสัญลักษณ์แทนเรื่องตอนใดตอนหนึ่งจากมหาภิเนษกรมณ์แถวบนเริ่มต้นจากซ้ายสุดเช่นกัน ช่องแรกชำรุด ถัดมาช่องที่ ๒ น่าจะเป็นตอนประทับใต้ต้นโพธิ์ ในสัปดาห์แรกหลังตรัสรู้ ช่องที่ ๓ เป็นตอนประทับยืนลืมพระเนตรพิจารณามหาโพธิบัลลังก์ในสัปดาห์ที่ ๒ ต่อมาที่ผนังด้านทิศใต้ในแถวเดียวกับช่องแรกเป็นตอนทรงจงกรมรอบรัตนเจดีย์ ในสัปดาห์ที่ ๓ หลังการตรัสรู้ ช่องที่ ๒ เป็นตอนประทับนั่งในเรือนแก้ว (รัตนฆระเจดีย์) ในสัปดาห์ที่ ๔ ช่องที่ ๓ ตอนประทับเสวยวิมุติติสุขใต้ต้นอัชปาลนิโครธ ในสัปดาห์ที่ ๕ ช่องที่ ๔ ควรจะเป็นตอนประทับนั่งใต้ต้นมุจลินท์ หลังการตรัสรู้ในสัปดาห์ที่ ๖ กลับข้ามไปเป็นตอนพระอินทร์ลงมาถวายผลสมอแก่พระพุทธองค์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในสัปดาห์ที่ ๗ ตอนที่ถูกข้ามไปคือ ตอนประทับนั่งใต้ต้นมุจลินท์ ในสัปดาห์ที่ ๖ กลับเขียนไว้ที่แถวล่างของช่องที่ ๒ ในผนังเดียวกัน ตอนอื่น ๆ ในช่องที่เหลือของผนังก็เป็นเรื่องพุทธประวัติเช่นกัน

ในขณะที่บางช่วงของภาพพุทธประวัติลบเลือนไม่สามารถทราบได้ว่า เป็นตอนใด ของพุทธประวัติ เราอาจใช้ลำดับเรื่องจากปฐมสมโพธิเข้าช่วยพิจารณาแต่ก็ต้องระลึกด้วยว่า มีการสลับลำดับเรื่อง โดยเฉพาะที่ผนังด้านทิศใต้ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งต่างจากเรื่องในหนังสือพระปฐมสมโพธิ (๒๓๘๗)

ผนังด้านทิศตะวันตกแถวบน ช่องที่ ๒ เป็นภาพพุทธประวัติตอนปฐมเทศนา (ธัมมจักกปริวัตต์) องค์ประกอบภาพตอนนี้ พระพุทธเจ้าประทับนั่งปางปฐมเทศนาเหนือบัลลังก์กึ่งกลางด้านหน้าของบัลลังก์ปิด

ทองเป็นวงกลมโดยมิได้ตัดเส้น น่าจะเป็นเครื่องหมายของพระธรรมจักร ภาพบุคคลซึ่งนั่งพนมมือมีเพียง ๔ คน ซึ่งโดยความเป็นจริงควรจะมี ๕ (ปัญจวัคคีย์) หน้าบัลลังก์แทนที่จะมีกวางคู่หมอบหันหัวเข้าหากัน กลับเขียนเป็นรูปคล้ายสุนัขหมอบทางด้านซ้ายและกวางหมอบทางด้านขวา ถัดมาทางขวาเป็นตอนป่าลิไลยก์ซึ่งไม่ปรากฏในหนังสือพระปฐมโพธิ และช่องสุดท้ายของแถว คือตอนทรงทรมานช้างนาฬาคีรี

กล่าวโดยสรุป พุทธประวัติแถวล่างที่ผนังด้านทิศตะวันออก คงจะเขียนตอนก่อนจะเสด็จตรัสรู้ ต่อจากนั้นจึงขึ้นแถวบน เริ่มตั้งแต่ตอนตรัสรู้เรื่อยไป และต่อเนื่องไปยังผนังด้านทิศใต้ ทิศตะวันตกและทิศเหนือ ทั้งแถวบนและแถวล่างสำหรับตอนปรินิพพานเขียนไว้ที่ช่อง ๒ แถวบนของผนังด้านทิศเหนือ แถวนี้แบ่งออกเป็น ๓ ช่อง ซึ่งเป็นช่องสุดท้ายชำรุดจนไม่อาจทราบได้ว่าเป็นตอนใด เข้าใจว่าคงเป็นตอนหลังปรินิพพาน

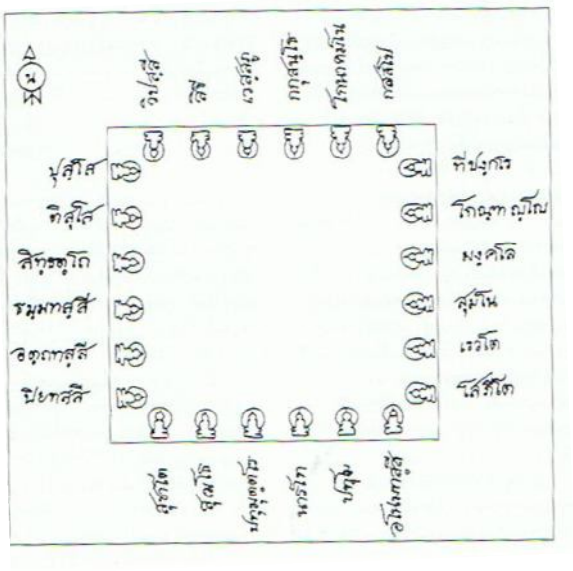

อดีตพุทธ

จิตรกรรมฝาผนังนั่งแถวบนในกรุภายในองค์พระปรางค์ใหญ่ วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูลจากหนังสือ จิตรกรรมฝาผนังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ชุดที่ ๐๐๑ เล่มที่ ๖ พุทธศักราช ๒๕๓๘)
ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง และประติมากรรมติดที่ กองโบราณคดี กรมศิลปากร